

ЗАТВЕРДЖЕНО:
завідувачка кафедри
міжнародних відносин і аудиту
_____ Пашкевич М.С.
(підпис) (прізвище,
ініціали)

«_____» _____
року

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу
ступеню роботи ступеню магістра

Студенту Арестова А. В. академічної групи 291М-23з-1
(прізвище та ініціали) (шифр)

**спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»**

**спеціалізації «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»**

**за освітньо-професійною програмою «Міжнародні відносини, суспільні
комунікації та регіональні студії»**

на тему: «Безпека України і сучасні проблеми міжнародної міграції»,

затверджену наказом ректора НТУ «Дніпровська політехніка» від _____

№ _____

Розділ	Зміст	Термін
1	ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ, ЇЇ СПІВВІДНОШЕННЯ З БЕЗПЕКОЮ	01.10.2024 - 09.10.2024
2	УКРАЇНА В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНИХ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	10.10.2024 - 19.10.2024
3	ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ТА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	20.10.2024 - 29.10.2024

Завдання видано _____ Двуреченська О. С.

Дата видачі _____.

Дата подання до екзаменаційної комісії _____

Прийнято до виконання _____ Арестова А.В.

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра: 92 с., 134 літер.

Предмет дослідження – міжнародна міграція, міграційна безпека на сучасному етапі, проблеми та перспективи сучасної національної міграційної політики.

Мета роботи – комплексний теоретико-правовий аналіз безпеки України в контексті сучасних проблем міжнародної міграції.

Методологія (метод) дослідження: аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, системний, структурно-функціональний, системного аналізу, класифікації та систематизації, структурно-функціональний метод, метод системно-структурного аналізу, принципи об'єктивності та історизму тощо) та спеціально-наукові (історико-правовий, правовий, порівняльно-правовий).

Результати дослідження та їх новизна. В роботі розкрито теоретичні основи дослідження процесу міжнародної міграції, розглянуто її співвідношення з безпекою, висвітлено міграційну політику України в контексті міжнародних міграційних процесів, глобалізації, євроінтеграції та національної безпеки, а також визначено основні проблеми та окреслено перспективи міграційної політики та безпеки України у повоєнний час.

Результати досліджень можуть бути використані: у правотворчій та правозастосовчій діяльності, у навчальному процесі та науковій роботі.

Перелік ключових слів: МІГРАЦІЯ, МІЖНАРОДНА МІГРАЦІЯ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА, МІГРАЦІЙНА БЕЗПЕКА, МІГРАНТ, БІЖЕНЕЦЬ, ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНА ОСОБА, ДЕРЖАВНА МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА.

RESUME

The graduation research of the six-year student Arestova A.V. (NTU DP, Faculty of Finance and Economics, Department of International Relations and Audit) deals with "Security of Ukraine and modern problems of international migration".

This work is an attempt at a comprehensive theoretical and legal analysis of the security of Ukraine in the context of modern problems of international migration.

The work is interesting for to law-makers in the aspect of improving international and domestic normative acts that regulate the issues of migration processes and the development of an effective mechanism for counteracting the negative consequences of international migration, as well as to scientists who are engaged in the study of institutions of international migration, migration security, migration policy, etc.

Bibliogr. 134.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ, ЇЇ СПІВВІДНОШЕННЯ З БЕЗПЕКОЮ	
1.1. Поняття, причини, види та наслідки міжнародної міграції.....	11
1.2. Особливості інституційно-правового регулювання міжнародних міграційних процесів.....	23
1.3. Міжнародна міграція як виклик національній та глобальній безпеці.....	32
РОЗДІЛ 2. УКРАЇНА В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНИХ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	
2.1. Становлення міграційної політики України в контексті глобалізації, євроінтеграції та національної безпеки: основні чинники та наслідки	41
2.2. Організаційно-правові засоби забезпечення національної міграційної безпеки України	45
2.3. Міграційні загрози національній безпеці України на сучасному етапі.....	50
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ТА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	
3.1. Актуальні питання міграційних процесів в Україні.....	58
3.2. Можливі шляхи вирішення проблемних питань міграційних процесів в Україні у повоєнний період.....	61
ВИСНОВКИ.....	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	78

ВСТУП

Активний розвиток глобалізації у ХХІ столітті призвів до виникнення різноманітних викликів для міжнародної спільноти. Одним з таких викликів є міжнародна міграція.

Міграційні процеси, що торкаються численних аспектів життєдіяльності суспільства, мають складний, суперечливий характер. Сьогодні міграція є одним із багатьох феноменів, що становлять соціальне середовище політичної системи і безпосередньо впливають на багато її процесів, одночасно формуючи нові виклики та загрози.

Міжнародна міграція є масштабною проблемою, оскільки вона позитивно чи негативно впливає на соціальний, демографічний, етнічний, конфесійний склад країн, стає позитивним специфічним процесом у суспільному розвитку чи джерелом соціальних конфліктів і протиріч, що визначає актуальність досліджень основних тенденцій, пов'язаних із міграційними потоками.

На окрему увагу заслуговує питання регулювання міграції на регіональному рівні.

Крім того, в даний час регулювання міжнародних міграційних процесів пов'язане з діяльністю різних акторів, як державних, так і недержавних.

У вітчизняній та зарубіжній літературі дедалі частіше «міграція» розглядається у контексті «міграція та національна безпека країни». Сучасні держави так чи інакше відчують на собі дію згаданої проблеми, зацікавлені у забезпеченні національної безпеки, задоволенні та дотриманні своїх національних інтересів, а неконтрольовані міграційні потоки можуть призвести до значних змін у соціально-економічному житті країни та зміні звичного способу життя корінного населення.

Проблема міграції є актуальною і для сучасної України, що зумовлено, насамперед, численними трансформаціями, що відбуваються у міжнародній геополітиці, а також повномасштабною воєнною агресією російської федерації

проти України, яка спричинила масове переміщення людей як за кордон, так і в середині країни, що є загрозою внутрішній стабільності української держави, особистій безпеці людей, демографічному стану українського суспільства.

Особливо гострою у цьому зв'язку є проблема повернення українських громадян на Батьківщину у повоєнний час.

Міграція, будучи масовим, складним явищем, привертає увагу дослідників у рамках широкого спектра наукових підходів. В останні роки теоретичні проблеми національної безпеки є об'єктом пильної уваги політологів, економістів, філософів, юристів та представників багатьох інших наук.

Дослідження міграційних процесів мають комплексний та динамічний характер, що визначається самою суттю міжнародної міграції. У цій сфері залишаються та активно обговорюються методологічні проблеми.

Сьогодні ми спостерігаємо зміну масштабів міжнародної міграції, її структури, зокрема гендерної; інституційні зміни у системі управління міграцією, причому як у глобальному, і на регіональному рівнях. Всі ці процеси відбиваються й у тематиці міграційних досліджень, зокрема. таких науковців, як: Т. І. Алексєєва [60], В. В. Белевцева [64], С. Білошицький [69], Л.А. Весельська [73; 74], К. В. Мануїлова [99], О.Ровенчак [112; 113], А. І. Супруновський [119] та ін.

Останнім часом з'явилася значна кількість досліджень, присвячених видам безпеки, її правового забезпечення. У зв'язку з цим постановка проблеми міграційної безпеки є досить логічною і своєчасною. Дана проблема висвітлена частково у роботах таких авторів, як: Ф.В. Адамсон [59], Р. Р. Бичай [65], В.Білокопитов [68], В. М. Голуб [77], О.І. Дацко [], С. Книш [85], О.Малиновська [96], Є.В. Терлецький [120], Н.І.Черненко [127], А.Шуляк [130], О. І. Ярошенко [133] та ін.

Проблема міграції, її державно-правового регулювання в Україні досліджується в роботах таких вітчизняних науковців, як: Т. В. Дракохруст [81], М. Іншин [84], О.А. Малиновська [97], Ю. В.Пачос [104] та ін. У роботах

зазначених авторів констатується, що міграційні процеси можуть бути пов'язані з комплексом загроз та викликів.

Загостренню ситуації сприяють такі сучасні тенденції міграції, як глобалізація міграційних потоків, зростання вимушеної та нелегальної міграції (дослідження таких науковців, як: О.В. Баранецька [61], П. Г. Безуглий [62], С.Боднар [71], М.Д.Романюк [115] та ін.).

Особливу увагу останнім часом приділено проблемам міграційних процесів в умовах війни (дослідження таких науковців, як: Р. Р. Бичай [66], К. С.Ізбаш та С. Л. Дерев'янкін [83], Ю. В.Кобець та Т. Б. Мадрига [86], Т.Рендюк [111], Н.І. Черненко [128] та ін.). Відповідно увага дослідників акцентується на різних аспектах національної міграційної безпеки (роботи таких авторів, як: А.І. Денисов [79], Д.Красівський [89], М. Яворський [131] та ін.).

Водночас у політичній та юридичній науці дана проблема залишається недостатньо розробленою. Ті нечисленні дослідження, які безпосередньо стосуються проблеми міграційної безпеки, відрізняються абстрактністю її постановки, нерозвиненістю методологічної та концептуальної бази аналізу.

У той же час важливо, що міграційна безпека, по-перше, визнається наукою як актуальний предмет дослідження, і по-друге, методологічний інструментарій, що склався у сфері вивчення спільних та приватних проблем національної безпеки, починає використовуватися і щодо міграційної безпеки.

Предмет дослідження – міжнародна міграція, міграційна безпека на сучасному етапі, проблеми та перспективи сучасної національної міграційної політики.

Мета дослідження – комплексний теоретико-правовий аналіз безпеки України в контексті сучасних проблем міжнародної міграції.

Відповідно до мети були визначені наступні дослідницькі завдання:

- розкрити поняття, причини, види та наслідки міжнародної міграції,
- визначити особливості інституційно-правового регулювання міжнародних міграційних процесів,

- дослідити міжнародну міграцію як виклик національній та глобальній безпеці,
- висвітлити загальні засади становлення міграційної політики України в контексті глобалізації, євроінтеграції та національної безпеки, їх основні чинники та наслідки,
- розглянути організаційно-правові засоби забезпечення національної міграційної безпеки України,
- висвітлити міграційні загрози національній безпеці України на сучасному етапі,
- окреслити актуальні питання міграційних процесів в Україні,
- охарактеризувати можливі шляхи вирішення проблемних питань міграційних процесів в Україні у повоєнний період.

Для дослідження безпеки України в контексті сучасних проблем міжнародної міграції було застосовано комплекс методів, принципів та прийомів.

Методологічну основу дослідження складають принципи об'єктивності та історизму, які дозволяють використовувати системний і комплексний підходи для докладного, поглибленого й диференційованого вивчення окремих процесів та їх узагальненого висвітлення.

Для всебічного вивчення проблеми були використані загальнофілософські, загальнонаукові (аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, системний, структурно-функціональний, системного аналізу, класифікації та систематизації, структурно-функціональний метод, метод системно-структурного аналізу, принципи об'єктивності та історизму тощо) та спеціально-наукові (історико-правовий, правовий, порівняльно-правовий) методи.

Нормативно-правова база роботи сформована на засадах міжнародних документів [3-14; 18-22], договорів [23; 24], актів міжнародних організацій та міжнародних органів [2; 15-17; 22-27], а також внутрішньодержавних

нормативно-правових актів у сфері регулювання міграційних процесів [1; 29-58].

Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ, ЇЇ СПІВВІДНОШЕННЯ З БЕЗПЕКОЮ

1.1. Поняття, причини, види та наслідки міжнародної міграції

Поняття «міграція» походить від латинського слова «migrare» - переселятися, переїжджати. У власному значенні слова термін «міграція» означає переміщення людей за межі місця їхнього звичайного проживання через міжнародний кордон або всередині держави, пов'язане зі зміною місця проживання (перебування) [69, с.139].

Разом з тим, до теперішнього часу не існує чіткого уніфікованого поняття «міграція», ані в доктрині міжнародного права, ані в Статуті ООН [27], ні в міжнародно-правових документах з прав людини. Хоча, наприклад, Загальна декларація прав людини (1948) як один з основних прав людини закріплює – «право вільно пересуватися та змінювати місце проживання» (ст. 13) [5].

Не вирізняється однаковістю і доктрина міжнародного права. У науково-дослідній літературі під міграцією розуміється:

- «сукупність переміщень населення, пов'язаних із зміною місця проживання»;
- «переїзд людей з однієї країни в іншу з наміром влаштуватися»;
- «соціально-економічний і демографічний процес, що є сукупністю переміщень, що здійснюються людьми між країнами, районами, поселеннями»;
- «просторова мобільність людей» [74, с.10].

У соціальних науках також виділяють широке та вузьке значення поняття міграції. Під міграцією у широкому сенсі мають на увазі будь-яке переміщення населення за межі певної території, незалежно від цього, який термін і із метою він робиться. У вузькому значенні слова міграція – це переміщення, пов'язані зі зміною місця постійного проживання [73, с.18].

На основі аналізу понять «міграція» та міжнародна міграція» необхідно виділити характерні ознаки міграції, на яких акцентують увагу усі дослідники – це:

- факт переміщення, перетину кордону та
- зміна місця проживання.

Однак жодне з визначень не відображає специфіки міжнародно-правового характеру даного явища, що негативно впливає на визначення правового статусу мігранта та правового регулювання даного явища.

Міграція поєднує в собі поняття: «еміграцію» та «імміграцію». Обидва слова походять від латинського *emigratus* та *immigratus* відповідно.

Еміграція – це процес виїзду громадян із певної держави. Цей термін застосовується до країни, яку залишають з метою зміни місця проживання.

Імміграція – це процес в'їзду до держави для тимчасового чи постійного перебування. Цей термін застосовується до країни, в яку переїжджають для проживання.

Різниця між еміграцією та імміграцією полягає в тому, яка країна є країною походження, а яка країною призначення [109, с.18].

Таким чином, можна виділити чотири виміри феномена міграції:

1) міграція, яка розуміється як рухливість населення, його переміщення всередині країни з наступним галузевим, територіальним, професійним та соціальним перерозподілом;

2) міграція, яка розуміється як сукупність механічних, професійних і галузевих переміщень і змін просторового становища індивідів щодо територіально закріплених структур населення, що виникають у зв'язку з цим;

3) міграція, яка розуміється як масовий у кількісному та складний у структурному відношенні соціально-демографічний процес;

4) міграція, яка розуміється як практично будь-яке переміщення у просторі і як один з найбільш динамічних способів масового реагування населення на соціально-економічну ситуацію, що швидко змінюється.

Підсумовуючи вищевикладене, пропонується таке поняття міжнародної міграції - це переміщення осіб незалежно від його форми, мотивів та термінів, з території однієї держави на територію іншої держави, що тягне за собою зміну правового статусу даних осіб, регулювання якого з моменту перетину кордону здійснюється законодавством держави, що приймає, а також принципами міжнародного права.

Основними інститутами міжнародного міграційного права є інститути мігранта, притулку та біженця, громадянства, іноземців та трудящих-мігрантів.

Традиційно слово «мігрант» використовувалося для позначення людей, які переїжджають в іншу країну на власний вибір, а не для того, щоб уникнути конфлікту чи переслідування.

Як правило, переїзд здійснюється через міжнародний кордон («міжнародні мігранти»), наприклад для того, щоб приєднатися до членів сім'ї, які вже перебувають за кордоном, у пошуках джерела коштів для існування або з цілої низки інших причин.

Цей термін все частіше використовується як узагальнююче визначення будь-якої особи, яка залишає своє звичайне місце проживання, чи то переїзд усередині країни, чи з перетином кордону, незалежно від того, чи це переміщення є «вимушеним» чи добровільним.

Втім, визначення терміна «мігрант» у міжнародному праві також відсутнє, тому іноді термін використовується по-різному різними зацікавленими сторонами.

Слід зазначити, що є важливі відмінності між термінами «мігрант» і «біженець», тому вони можуть використовувати як синоніми.

У доктрині міжнародного права здебільшого зустрічаються дослідження поняття «біженець», яке здійснювалося лише в рамках Ліги Націй, а саме у розробках угод. Біженці змушені залишити межі своєї власної країни через загрозу їхньому життю чи свободі. Вони визначені та захищені конкретною міжнародно-правовою основою [60, с.12].

Міграція не є новим явищем, вона є одним з історичних факторів розвитку людства. З давніх часів міграція є формою способом пристосування людини до умов, що постійно змінюються, її існування і життєдіяльності. Оцінюючи важливість міграційних процесів, можна сказати, що міграція створила людство і сприяла різноманіттю народів, що проживають на різних територіях земної кулі.

Міграція населення є, насамперед, процесом соціально-економічного характеру. Історично переміщення людей було зумовлено розвитком торговельно-економічних відносин – внутрішніх та зовнішніх. У подальшому міграційні процеси відбувалися з метою захоплення чужих територій і, відповідно, ставали причиною конфліктів – регіональних, а згодом і міжнародних.

Процеси стабілізації глобальної міграції мали місце у XIX – на початку XX ст. Їх причиною став розподіл світу між найбільшими колоніальними державами, які почали розробляти національні політики, зокрема, у сфері міграцій. У зазначений період з'являються перші задокументовані норми щодо регулювання міграційних процесів.

Одними з наслідків Другої світової війни стали розпад колоніальної системи, поява нових незалежних держав в Африці та Азії, відновлення і швидкого зростання економіки більшості країн Західної Європи, що сприяло посиленню міжнародної міграції. Проте, на даному етапі не відбулося створення механізмів міжнародного управління міграційними потоками. Такі механізми розроблялися на рівні національних законодавств держав.

З середини XX століття міграційні процеси набули глобального характеру, не залишивши поза увагою жодну сферу функціонування держави і суспільства, внаслідок цього минуле століття отримало назву «ера міграції» у провідних дослідників у галузях економіки, політики та соціології.

Кінець XX ст. характеризується різким збільшенням масштабів міжнародної міграції та, зокрема, нелегальної імміграції.

Дані тенденції зберігаються і сьогодні, що зумовлено процесами демократизації, інтернаціоналізації, глобалізації, збільшенням міжнародних конфліктів тощо [110, с.168-169].

У XXI ст. міграція забезпечує розвиток суспільства і перетворюється на глобальний процес, що включає майже всі країни, регіони, континенти та верстви населення.

Міграції породжують великі зміни у розміщенні людей як усередині країн, так і між ними та окремими великими регіонами світу. Облік міграційних процесів дуже важливий для соціально-економічного розвитку будь-якої країни, оскільки вони дуже впливають на структуру і чисельність населення і на всю соціальну та господарську сферу життя суспільства.

Міграція населення є об'єктивним процесом, на її виникнення та розвиток загалом впливають наступні фактори:

- соціально-економічний та соціально-релігійний розвиток країн,
- військово-політичний стан міжнародних відносин,
- територіальна близькість країни-донора та країни-реципієнта,
- міграційна політика держав та міжнародне регулювання міграційними процесами тощо.

На сьогодні виділяють п'ять основних груп причин міжнародної міграції населення: економічні, соціальні, культурні, політичні, військові.

Більша кількість мігрантів як привод для зміни місця проживання називають прагнення підвищити свій рівень життя [123, с.5].

Соціальні міграції вважається досить поширеним видом міграції. Шлюб між громадянами різних держав неминуче призводить до переїзду одного з подружжя до іншої країни. Також до соціальної причини міграції можна віднести переїзд із метою здобуття освіти.

Бажання долучитися до історії та культури предків, повернувшись на свою історичну батьківщину, також стає причиною міжнародної міграції населення. До культурних причин міграції також відносять переселення людей у місце з більш розвиненим культурним середовищем. Культурні центри дають

масу можливостей для спілкування у сфері мистецтва, знайомств із новими цікавими проектами та реалізації своїх власних ідей.

Є окрема категорія біженців-мігрантів, які залишають рідну країну через політичні переконання чи переслідування (часто у розрахунку отримання у приймаючій країні статусу політичних іммігрантів) у світі дуже значний.

Міжнародний захист політичних мігрантів починається із забезпечення державами дозволу на в'їзд на свою територію осіб, які зазнають дискримінаційних утисків або переслідувань.

Ще однією з причин міграції є уникнення із зон різних конфліктів у країні постійного проживання. За змістом конфлікти можуть мати територіальний чи політичний характер [125, с.84].

Наступною причиною виникнення міграційних процесів є збройні конфлікти, що породжують масову нелегальну міграцію [117, с.45].

Коли люди, рятуючи своє життя, тікають від війни, ми маємо справу з військовою міграцією [124, с.65].

Крім того, сьогодні виділяється група мігрантів, пов'язаних з екологічними причинами міграції. Як відомо, екологічна обстановка у багатьох країнах (регіонах) світу з кожним роком дедалі більше погіршується. Екологічна міграція викликається катастрофічним станом навколишнього середовища окремих регіонів Землі (повені, опустелювання тощо). Великі території стають практично непридатними для проживання, тому люди змушені мігрувати. В результаті природних змін природи може статися різке погіршення, навіть руйнування навколишнього середовища.

Територія, на якій сталася техногенна аварія, не менш небезпечна для життя.

Людей, які зазнали такого типу міграції, називають екологічними мігрантами. За оцінками вчених, у світі загальна чисельність таких мігрантів наближається до 25 млн. чоловік [107, с.15-16].

Фактори, під впливом яких формуються і якими зумовлені напрями та масштаби міграційних процесів, можуть мати комплексний характер. Виділити

окремі компоненти міграційного процесу, без впливу взаємозумовлених факторів неможливо.

Щодо видів міграції, у науковій доктрині їх єдина класифікація відсутня. Дослідники виділяють міграції за різними критеріями.

Так, за територіальним критерієм міграції поділяють на: зовнішні та внутрішні. Відмінність цих видів міграції у тому, що зовнішня міграція має на увазі під собою переміщення населення з перетином державних кордонів, а внутрішня міграція – переміщення населення межах країни.

За таким критерієм, як чинник виникнення, міграції розподіляють на:

- економічні, або трудові (включають довгострокову, сезонну і маятникову міграції, міграцію низькокваліфікованої та висококваліфікованої робочої сили (у т.ч., «відплив умів»), а також міжнародну трудову міграцію, яка грає дедалі більшу роль загальному потоці міжнародних світових міграцій; в даний час багато країн світу беруть участь у міжнародному обміні трудовими ресурсами як імпортерів і експортерів робочої сили;

- політичні міграції (відбувається через різноманітних переслідувань, а також надзвичайних ситуацій політичного характеру).

За тривалістю серед міграцій розрізняють постійні, тимчасові та сезонні. Більшість сучасних трудових міграцій належить до категорії тимчасових (на рік, кілька років). У свою чергу, за тимчасовим характером виділяють такі види міжнародної міграції, які мають найбільше значення, оскільки пов'язані з розвитком самого суспільства та його продуктивних сил:

- безповоротна (переселення в країну (регіон) з метою зміни постійного проживання);

- довгострокова міграція;

- тимчасова (короткострокова)- переселення країни (регіон) за умови, що після закінчення певного терміну мігрант повернеться. Цей вид міграції обмежений терміном перебування у країні від 1 до 6 років. У міжнародній статистиці такого виду мігранти зветься «довгострокові емігранти та

іммігранти», «тимчасові робітники за контрактом», «постійні трудящі-мігранти»;

- сезонна - може бути як внутрішньою, так і міжнародною, обмежується певними термінами, передбачає повернення мігранта у місце постійного проживання.

До різновидів цього виду міграції відносять кочівництво, що збереглося головним чином у Західній Африці та на Близькому Сході, а також паломництво до святих місць. У міжнародній статистиці до сезонних мігрантів відносять терміни «короткострокові іммігранти та емігранти», «мігранти-сезонники» та ін.;

- маятникова (човникова, прикордонна) - є щоденним багаторазовим пересуванням населення між місцем проживання і місцем роботи або навчання, не пов'язане зі зміною постійного місця проживання. Є найбільш короткочасною за тривалістю, на відміну від тимчасової. Мігрантів, які таким чином перетинають кордон для роботи в сусідній країні, називають «робітниками-фронтальєрами»;

- епізодична - особливий вид міжнародної міграції, який пов'язаний насамперед з міжнародним туризмом та іншими подібними поїздками за кордон [121, с.72-73].

З огляду на характер, розрізняють:

- добровільні (переміщення людей у просторі з власної волі з метою більш повної реалізації свого потенціалу, прагнення свободи та незалежності, відкритості нового досвіду, сприйняття своєї знаковості як стимулу до розширення самосвідомості),

- примусові (насильницьке переселення людей, організатором якого є держава) та

- вимушені міграції (переміщення здійснюється через надзвичайні обставини, що загрожують життю або здоров'ю людини; безпосередніми причинами вимушеної міграції є індивідуальне переслідування, війни, загальне

насильство, серйозні порушення прав людини, тортури та інші жорстокі, нелюдські види поводження і покарання, що принижують гідність тощо).

За формою прояву зовнішні міграції розподіляють на: організовані та неорганізовані міграції.

За таким чинником, як дотриманням вимог міграційного законодавства, виділяють такі види міграції, як:

- легальна (пересування мігранта з його звичайного місця проживання на нове з дотриманням законів та положень, що регулюють виїзд із країни, поїздку, транзит та в'їзд до іншої країни) та

- нелегальна (підпільна) міграція (в'їзд у країну, перебування та виїзд із її території іноземних громадян з порушенням чинного законодавства цієї держави, що регулює порядок в'їзду, перебування, транзитного проїзду іноземців, а також довільну зміну іноземними громадянами свого правового становища у період перебування на території країни-в'їзду, у пошуках роботи або прибуття до неї на законних підставах з подальшим нелегальним працевлаштуванням) [94, с.3-4].

Також виділяють такі види міграцій, як:

- соріднена міграція - це міграція за сімейними обставинами; пов'язана, як правило, із возз'єднанням сімей.

- рекреаційна міграція - це територіальні переміщення з метою відпочинку чи туризму.

- етнічна міграція - це територіальні переміщення окремих народів, етнічних груп: як переїзд на свою історичну батьківщину (німців у ФРН, євреїв до Ізраїлю), так і виселення з обжитих земель (кримських татар, чеченського народу за часів СРСР тощо) [112, с.130-131].

Наприкінці ХХ ст. міжнародна міграція населення стала глобальним процесом, що охопив практично всі континенти та країни, всі соціальні верстви. У хвилі переміщень змішалися потоки емігрантів, які виїжджають в інші країни назавжди, тимчасових трудових мігрантів, фахівців, науковців та

студентів, біженців та осіб, які шукають притулку, нелегальних іммігрантів та туристів.

У обстановці посилення імміграційної політики, який зробив для тимчасових іноземних робітників дуже проблематичними наступні приїзди до розвинених країн на заробітки, чимало їх почали ухилятися від повернення батьківщину, а й домагатися переселення себе близьких родичів.

В результаті міграція стала ланцюговою - стійка притока нових мігрантів пішла каналами возз'єднання сімей, а також іншими каналами, відкритими колишніми переселенцями, - і перетворилася на постійний, неминучий і фактично незворотний процес [75, с.36].

Сформовані мігрантами мережі неформальних соціальних зв'язків полегшили масове проникнення в розвинуті країни біженців та нелегальних іммігрантів з-поміж їхніх співвітчизників, надаючи імміграції все більш спонтанний і важко контрольований характер.

Розростанню іммігрантських громад, особливо при возз'єднанні сімей і фемінізації імміграції, що зростала, сприяв і інтенсивний природний приріст іноземного населення внаслідок високої народжуваності у вихідців з Третього світу.

Обростаючи мережею різноманітних зв'язків і відносин між іммігрантськими громадами і знаменуючи собою їх новий - трансдержавний - спосіб життя, міграція все більше втрачає характер одностороннього руху іммігрантів з країн походження в країни поселення і набуває рис транснаціонального процесу – «трансмігації», що супроводжується маятниковим перенесенням політичної практики, процесів та проблем з однієї землі на іншу.

Мігранти, які стали важливим об'єктом політики урядів і політичних партій, масової уваги і заявили про себе як про далеко не пасивний суб'єкт внутрішньої та зовнішньої політики країн їх результату та прийому, перетворилися на значний і багатозначний за своїм впливом чинник сучасного життя розвинених країн [91, с.64].

Втім, для країн, що приймають, міграція може нести в собі як і позитивні, так і негативні наслідки.

Щодо позитивних наслідків, насамперед, слід зазначити про сприяння внаслідок міжнародної міграції культурному обміну між країнами, що є значним фактором для розвитку міждержавних відносин.

По-друге, висококваліфіковані фахівці, які здобули освіту за кордоном, приносять приймаючим країнам чистий прибуток, забезпечуючи країну інтелектуальними та трудовими ресурсами без попередніх витрат на їх створення (розвиток). Це сприяє економічному зростанню, збільшенню обсягу внутрішнього споживання та розвитку місцевого бізнесу. Попит іноземних працівників на послуги та товари, стимулює додаткову зайнятість на ринку праці та швидкий розвиток інфраструктури. Крім того, за рахунок збільшення кількості надходжень від податкових зборів, збільшується доходна частина бюджету держави.

У той же час, підвищується якість праці місцевого населення, за рахунок залучення некваліфікованих трудящих-мігрантів. Внаслідок невибагливого ставлення мігрантів до вибору робіт, що належать до категорії малопривабливих для місцевого населення, покращується умова та рівень життя населення, розвивається сфера послуг, сільського господарства та будівництва [87].

По-третє, міжнародна міграція є чинником, який позитивно впливає на вирішення демографічних проблем у країні, що приймає [127, с.112].

Негативні наслідки міграції полягають у наступному:

1) масовий приплив мігрантів здатний спровокувати зростання безробіття у країні, що приймає;

2) чималу частку своїх заощаджень мігранти відсилають у рідну країну, через що виникає відтік коштів із економіки країни, що приймає [78, с.27];

3) внаслідок масових міграцій, зростає негативне ставлення місцевого населення до мігрантів;

4) зростає кількість масових економічних та кримінальних правопорушень [92, с.104];

5) відбувається ускладнення ситуації над ринком робочої сили в, посилюється конкуренція за робочі місця;

6) мігранти надають додаткове навантаження на соціальну інфраструктуру країни;

7) велика кількість мігрантів здатна нав'язати свою власну культуру, категорично заперечуючи погляди країни, що приймає [113, с.136];

8) масова присутність іноземців у приймаючих суспільствах призвела до розширення масштабів неурядових, які часто не піддаються ефективному контролю з боку влади, контактів між країнами результату та прийому і посилило схильність до політичних систем та тих та інших зовнішніх, у тому числі дестабілізуючих, політичних впливів [77, с.176-177].

Особливо слід вказати на проблему незаконної міграції. Серйозність цієї проблеми пов'язана зі складністю визначення кількісних параметрів цього явища, які значно перевершують офіційно реєстровані дані про міграцію [120, с.348].

Розширенню масштабів незаконної міграції та підвищенню її мобільності значною мірою сприяють:

- проблеми у законодавстві та механізмі його реалізації,
- «прозорість» кордонів,
- підвищення мобільності міграції,
- активізація кримінальних структур та корумпованих елементів, які використовують міграцію як засіб наживи,
- слабка договірно-правова база між державами та неузгодженість дій через особливості їхньої національної політики, зокрема, непослідовність та суперечливість вживаних державами заходів щодо боротьби з незаконною міграцією [116].

1.2. Особливості інституційно-правового регулювання міжнародних міграційних процесів

Поняття «мігрант» та «біженець» існували не завжди, але завжди була категорія людей, які в сучасному розумінні підпадають під визначення вищезгаданих інститутів. Звернемося до деяких історичних згадок понять, що розглядаються, і спробуємо з'ясувати, як регулювалося правове становище біженців, мігрантів, іноземців.

Насамперед, хотілося б згадати так званий результат євреїв з Єгипту, де вони піддавалися жорстокій експлуатації, але лише через 300 років вирішили залишити Єгипет і попрямувати до південної Палестини. Таким чином, євреїв у ситуації, що склалася, можна дійсно назвати біженцями, а описувані події являють собою не що інше, як масовий результат, тобто масове переміщення населення, викликане низкою факторів, серед яких домінували порушення прав людини та гуманітарного права.

В Афінійській державі (VI ст. до н. е.) видання воістину значущих декретів (які згодом склали основу Конституції Солона) супроводжувалося актом амністії, що відновлював у правах всіх «політичних вигнанців». Таких «політичних вигнанців» можна назвати біженцями, оскільки в них існували цілком обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань за ознакою політичних переконань, внаслідок чого вони залишили країну своєї громадянської приналежності і, побоюючись переслідувань, не могли повернутися туди. Крім того, Солон прийняв цілу низку важливих законів, надавши громадянство чужинцям. У разі мова може йтися про натуралізацію. Але якщо під чужинцем мається на увазі біженець, то може йтися й про надання притулку, а отже — про одну з перших згадок такого інституту.

На території Римської держави, як відомо, мешкали люди, які не входили до складу споконвічного населення (патриціїв), т.зв. плебеї – звільнені раби або їх нащадки, чужинці. Для цієї категорії населення був встановлений певний режим: плебеї стояли поза родовою організацією патрицій, тобто не належали

до римського народу, не мали доступу до общинної землі та були позбавлені політичних прав. Однак згодом відбувався розвиток їхнього статусу: у 445 р. до н. е. законом Канулея плебеї були допущені до шлюбу з патриціями та патриціанками; у IV ст. до н. рядом законів плебеї отримали доступ до всіх посад республіки. Таким чином, права плебеїв поступово дорівнювали права патриціїв.

У римському праві можна зустріти опис та випадків набуття громадянства. Як правило, воно купувалося з народженням від повноправних батька та матері. Але така згадка дає право стверджувати, що подібна практика все ж таки мала місце. Значить для чужинця (мігранта, біженця) існувала можливість набуття статусу громадянина у вигляді усиновлення.

Можливість для емігранта стати повноправним громадянином у вигляді натуралізації існувала і у давньоєврейському праві [109, с.54-55].

Отже, від початку міграційні процес регулювалися звичаєвими нормами.

Перший нормативний акт національного характеру у цій сфері - це Велика хартія вольностей 1215 року. У даному документі було закріплено гарантії щодо вільного переміщення купців.

У подальшому на рівні держав було введено заборону на виїзд певних осіб без спеціального дозволу - паспорту. Вважається, що вперше паспорт як дозвільний документ у сфері міграційних процесів було закріплено рішенням англійського парламенту у 1414 році. Втім, повноцінна паспортна система була запроваджена у європейських країнах у кін.XVIII – на початку XX ст.ст. [110, с.169].

Великий внесок у вдосконалення інституту притулку та міграції загалом зробили Конституції Франції 1791 та 1793 рр. Конституція 1791 р. проголосила початок свободи переселень, що стало віхою у розвитку міграційних процесів, а й у закріпленні права і свободи людини і громадянина. Конституція 1793 р. встановила, що Французька Республіка надає притулок іноземцям, вигнаним зі своєї вітчизни за свободу, і відмовляє у ньому тиранам. Подібні іноземці — це не хто інші, як біженці, оскільки є всі критерії визначення такого статусу: у цих

осіб є цілком обґрунтовані побоювання стати жертвами переслідувань за ознакою своїх політичних переконань, вони залишили межі своєї держави, перебувають у Франції і, побоюючись переслідувань, не можуть шукати захисту своєї країни або повертатись туди. Таким чином, інститут притулку на той час вже мав місце, а назва цієї категорії осіб іноземцями ще раз підтверджує факт недостатньої розробленості понять.

На жаль, потім було зроблено крок назад у питаннях регулювання міграційних відносин. Так, згідно з декретом від 1811 р. прийшов у 1799 р. до влади Наполеона Бонапарта, піддані, що виселилися з Франції без дозволу уряду, втрачали цивільні права і не мали права повернутися на батьківщину (тобто була можливість репатріації). Їхнє майно конфіскувалося на користь скарбниці, і вони позбавлялися права на спадщину, що відкрилася на території Франції [110, с.170].

З кінця XIX ст. розпочинається активний процес правового регулювання міжнародних трудових міграцій, спрямований, насамперед, на міжнародно-правовий захист прав трудящих-мігрантів. Хоча переважно дані норми закріплювалися на рівні національних законодавств або у текстах міждержавних договорів.

У 1919 р. повноваження щодо міжнародно-правового регулювання трудової міграції було покладено на новостворену Міжнародну організацію праці (МОП).

Наслідком Першої світової війни стало виникнення великої кількості біженців. З метою захисту їх прав у 1921 році при Лізі Націй було створено Верховний Комісаріат у справах біженців, який займався організацією їх репатріації та здійснював допомогу з переселенням в інші країни.

В 1938 році засновано Міждержавний комітет у справах біженців [110, с.171].

Сучасна модель правового регулювання міжнародних міграцій була створена після Другої світової війни. Основою даної моделі є створення надійного імміграційного контролю, дотримання прав мігрантів у країнах, що

приймають, посилення міждержавного співробітництва у цій сфері, перенесення основних повноважень щодо врегулювання міжнародних міграційних процесів на Організацію Об'єднаних націй (ООН) [119, с.110].

Основними у сфері міжнародно-правового регулювання міграційних процесів є такі основоположні документи з прав людини, як: Загальна декларація прав людини (1948), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966) [18], Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966) [19].

Питання, пов'язані з правовим статусом та захистом прав мігрантів, регулюються нормами таким міжнародних документів, як: Декларація про права людини стосовно осіб, які не є громадянами країни, в якій вони проживають [3]; Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок [10]; Міжнародна конвенція для захисту усіх осіб від насильницьких зникнень [14]; Конвенція про права дитини [11]; Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання [12], Нью-Йоркська декларація щодо біженців та мігрантів (2016) [4], Глобальний договір щодо мігрантів (2018) [24] та Глобальний договір щодо біженців (2018) [23] та ін.

Окремо необхідно виділити міжнародно-правові акти, спрямовані на захист прав трудящих-мігрантів. Насамперед, це Конвенція Міжнародної організації праці «Про зловживання у сфері міграції та забезпечення трудящим-мігрантам рівності можливостей та поводження» (1975) [17] та Європейська конвенція про правовий статус трудящих мігрантів (1977) [7].

Міжнародні норми, що стосуються захисту прав та правового статусу мігрантів, містяться також в договорах, що мають обов'язкову силу для держав-учасниць, різноманітних рекомендаціях та резолюціях, які в багатьох державах є орієнтиром для законодавців, державних службовців та органів, які займаються питаннями міжнародного співробітництва у сфері міграції.

Питання протидії незаконній (нелегальній) міграції врегульовані Конвенцією ООН проти транснаціональної організованої злочинності [16] та

протоколами, що її доповнюють - проти незаконного вивезення мігрантів по суші, морю та повітря [22] та про запобігання та припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми та покарання за неї (2000) [21], Женевською конвенцією про відкрите море (1958) [8] і Конвенцією ООН з морського права (1982) [15].

Втім, сучасне міжнародно-правове регулювання міграційних процесів є переважно договірним правом. Зокрема, це стосується регулювання незаконної міграції. Норми, викладені у таких договорах, можуть носити як загальний, так і спеціальний характер.

Окрему групу нормативних актів у сфері правового регулювання міграційних процесів на регіональному рівні представляють норми, викладені у праві ЄС, зокрема, у Європейській конвенції про захист прав людини і основних свобод [6].

Проблема міграції одна із актуальних проблем світової цивілізації. Кожна держава тією чи іншою мірою стикається з нею або як країна-донор, або країна-реципієнт.

Втім, слід зазначити, що сьогодні єдиної системи міждержавного регулювання міграційних процесів ще не існує. Кожна держава має власні підходи до вирішення цієї проблеми.

Насамперед, регулювання міграційних процесів на національному рівні здійснюється переважно за допомогою застосування адміністративно-правових заходів і контрольних інструментів, спрямованих на кількісне обмеження міграції, регулювання її обсягів і структури міграційних потоків (наприклад, візовий режим, міграційний контроль, введення еміграційних квот та заборон для мігрантів тощо).

Держава також може застосовувати інструменти економічного, в тому числі фінансового регулювання, спрямовані на створення сприятливого міграційного клімату тощо [133, с.98].

Нинішня ситуація у світі демонструє різні підходи до міграційної політики. Незважаючи на загальні глобалізаційні тренди та геополітичні та

регіональні проблеми, з якими стикається більшість сучасних держав, кожна з них прагне вибудувати самостійну політику щодо міграційних процесів, яка максимально відповідатиме її національним інтересам.

У будь-якому разі, міграційні процеси регулюються у сучасних державах в межах національної міграційної політики, яка включає нормативно-правове та організаційно-інституційне забезпечення у цій сфері [134, с.35-36].

Так, наприклад, у США закони у сфері імміграції приймаються Конгресом. Основним серед таких нормативно-правових актів є Закон про імміграцію та громадянство (INA). Втім, подібні закони приймаються і на рівні штатів.

Закон про імміграцію та громадянство закріплює візовий режим для мігрантів, кількість яких встановлюється щорічно.

Мігранти, що отримали візу, можуть прибувати до США через Програму прийому біженців, яка передбачає їх перебування у країні на тимчасовій основі. Це стосується усіх категорій мігрантів (трудолюбивих, студентів, туристів, політичних мігрантів тощо). Проте і тут існує кількісна межа для прийому таких осіб, що також визначається щороку.

Важливим принципом імміграційної політики США є об'єднання сімей. Сімейні іммігранти приймаються або як безпосередні родичі громадян США, або через систему сімейних переваг.

Основними інституціями у сфері міграції у США є: Імміграційна та митна служба (ICE), яка займається розслідуванням правопорушень та злочинів, вчинених мігрантами, а також переслідуванням таких осіб; Служба громадянства та імміграції США (USCIS), уповноважена розглядати заявки на легальну імміграцію; Митно-прикордонна служба (CBP), до компетенції якої віднесено забезпечення безпеки кордонів. Усі три відомства є структурними підрозділами Міністерства внутрішньої безпеки США.

Регулювання міграційних процесів у державах ЄС сьогодні спрямоване на запобігання такої неконтрольованої та нелегальної міграції.

Система надання притулку, створена в ЄС, містить єдині мінімальні стандарти поводження з шукачами притулку для країн-членів. Втім, на практиці кожна держава розробляє та реалізує власну політику у цій сфері. Наслідком цього є переміщення такої категорії осіб в межах ЄС з метою пошуку найбільш вигідних умов.

Водночас для усіх сучасних країн залишаються три основні проблеми:

- прийом біженців у країнах, де виникають збройні конфлікти;
- викорінення торгівлі людьми;
- тимчасове переміщення працівників [64, с.107].

У зв'язку з тим, що вплив міграції на суспільні відносини дуже значущий, цими процесами та проблемами займаються численні міжнародні, державні, приватні благодійні організації, установи, фонди.

Зокрема, у грудні 2003 року було створено Глобальну комісію з міжнародної міграції з метою дати всеосяжну оцінку світовим міграційним процесам, сформулювати послідовну відповідь міжнародної спільноти та дати направлення майбутнім дебатам у галузі міграції.

На початку 2006 року при ООН було сформовано Глобальну групу з міграції. Її членами стали такі міжнародні організації, як: Міжнародна організація праці (МОП), Міжнародна організація з міграції (МОМ), Конференція ООН з торгівлі та розвитку, Програма розвитку ООН, Департамент з питань економічних та соціальних справах ООН, Фонд населення ООН, Управління верховного комісара ООН з прав людини, Управління верховного комісара ООН у справах біженців, Управління ООН у боротьбі з наркотиками та злочинністю та Світовий банк.

Міжнародна організація з міграції (МОМ) є міжурядовою установою в галузі міграції. Її основне завдання полягає у сприянні розвитку міжнародного міграційного законодавства, організацію дискусій та підготовку рекомендацій з питань міграційної політики, захист прав мігрантів, вирішення питань охорони здоров'я та захисту прав жінок у зв'язку із процесами міграції.

У сфері управління міжнародною міграцією працюють й інші організації, що спеціалізуються на суміжних питаннях економічного розвитку та планування.

Головною міжнародною універсальною інституцією загальної компетенції щодо питань міграції є Організація Об'єднаних націй. Статут ООН визначає, що процеси міграції пов'язані з екологічним, соціальним та культурним розвитком, а також із правом людей на свободу пересування.

ООН є майданчиком для обговорення різних аспектів міжнародно-правового регулювання міграції, ініціатором проведення конференцій і вироблення норм міжнародного права, які стосуються міграції населення, прав мігрантів, трудової міграції, біженців, торгівлі людьми тощо.

В рамках комітетів ООН готуються проекти резолюцій у зазначеній сфері, які після обговорення і голосування приймаються на засіданнях ГА ООН. Зокрема, такою резолюцією 1949 року створено Управління верховного комісара у справах біженців (УВКБ) – організації системи ООН, що займається наданням допомоги біженцям. А резолюцією 1950 року був затверджений статут даного Управління. ООН бере участь у міжнародно-правовому регулюванні міграції через діяльність своїх основних органів, організацій, а також через різні агентства, фонди та програми, пов'язані з системою ООН.

Важливе місце в системі ООН, що впливає на регулювання міграції, зокрема трудової, займає Міжнародна організація праці (МОП), якою прийнято низку конвенцій, які зобов'язали держави-учасниці дотримуватися принципу недискримінації між громадянами і мігрантами в області трудових відносин.

У свою чергу, Статутом МОП [26] визначено систему контролю за дотриманням державами-учасниками положень, зафіксованих в конвенціях даної Організації.

Правовий механізм регулювання міграції також створено в межах такого регіонального інтеграційного об'єднання, як Європейський Союз (ЄС). Повноваження з реалізації даного механізму покладено на Раду Європи. Дана Організація є форумом для розгляду таких соціальних проблем, як

нетерпимість, біженці, особи, які шукають притулку, проблем вимушеного переселення тощо.

Поряд з міжнародними міжурядовими організаціями, все більше значення набуває діяльність міжнародних неурядових організацій.

Так, функції з допомоги щодо переміщення населення виконує Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ) – незалежна гуманітарна організація з особливим статусом.

Першочерговою метою створення МКЧХ було надання захисту та допомоги постраждалим під час збройних конфліктів та внутрішніх заворушень. У період Першої світової війни МКЧХ займався поверненням військовополонених на батьківщину.

Досить відомою міжнародною неурядовою організацією є Amnesty International, яка здійснює діяльність за такими напрямками, як: права жінок, права дітей, викорінення тортур і скасування смертної кари, права в'язнів совісті, захист людської гідності, а також права біженців, мігрантів та шукачів притулку.

Amnesty International співпрацює з урядами, урядовими та неурядовими організаціями, ЗМІ, правозахисниками, а також приватними особами з метою широкого розповсюдження інформації та мобілізації громадської думки, зокрема, щодо порушення прав біженців, мігрантів та шукачів притулку.

Захист прав дітей нелегальних мігрантів здійснюється такою організацією, як Save the Children. Дана інституція сприяє поліпшенню освіти даних дітей, їх економічних можливостей, охорони здоров'я, захищає дітей від насильства та стихійних лих, надає первинну допомогу сім'ям нелегальних мігрантів та сприяє в наданні їм відповідного статусу.

Основними напрямками діяльності Міжнародного комітету спасіння (The International Rescue Committee) є:

- надання надзвичайної допомоги, постконфліктний розвиток і послуги з переселення;
- захист прав людини;

- захист вигнаних з батьківщини або постраждалих від збройних конфліктів і гноблення;

- надання допомоги в налагодженні життя і розселення біженців в колишніх місцях проживання після закінчення стихійних лих і конфліктів.

Також слід згадати про міжнародний гуманітарний рух «Лікарі без кордонів». Дана організація займається наданням незалежної гуманітарної, медичної та психологічної допомоги потерпілим внаслідок природних і техногенних катастроф, а також жертвам збройних конфліктів.

Ще однією міжнародною некомерційною організацією, що займається наданням допомоги (насамперед, фінансової) людям, які опинились в небезпеці, пов'язаній зі стихійними лихами, економічною кризою, збройними конфліктами тощо, є Міжнародний корпус милосердя [99, с.127-128].

1.3. Міжнародна міграція як виклик національній та глобальній безпеці

Міжнародна міграція сьогодні є викликом національній та глобальній безпеці на всіх рівнях та стосується як безпеки самих людей, які утворюють міграційні потоки, так і безпеки суспільства та держави, які виникають внаслідок міграційних процесів.

Проблема регулювання міграційних процесів як можлива загроза національній безпеці країни стає дуже актуальною з низки причин. Серед них слід зазначити:

- масштабність міграційних потоків;
- загострення та збільшення міжнаціональних конфліктів;
- недотримання мігрантами законодавства приймаючої країни і як наслідок повільний процес інтеграції мігрантів до спільноти, що приймає;
- зростання злочинності, загострення криміногенної обстановки в країні;
- недотримання мігрантами встановлених норм поведінки та культурних традицій;

- погроза терористичних актів;
  - посилення соціальної напруженості в суспільстві, що приймає;
  - навантаження на ресурси країни - забезпечення людей, що прибувають продовольством, житлом, вирішення соціальних проблем;
  - погіршення психологічного клімату та взаємин з іншими країнами та ін.
- [59, с.167-168].

Національна безпека це не лише її захищеність від зовнішніх загроз - це стан держави, за якої зберігається її цілісність та можливість бути самостійним суб'єктом системи міжнародних відносин. Основними її компонентами є військова, соціально-економічна, інформаційна безпека та ін. [96, с.46].

Конкретні форми впливу, який надається міграцією на безпеку особистості, суспільства і держави завжди значною мірою залежать від видів міграції, ставлення мігрантів до статусу територій, звідки вони їдуть, якими пролягають їхні маршрути або куди вони мають намір прибути.

Можна виділити низку причин міграції, пов'язаних із питаннями безпеки особистості. Перша з них пов'язана із питанням свободи вибору, який залежить від обсягу та діапазону безпеки, доступної людині.

Друга причина полягає у мотиваційній відмінності між добровільними (позитивна мотивація) і недобровільними (негативна примусова мотивація) переміщеннями. Хоча люди можуть мігрувати через причини, зовсім не пов'язані або лише опосередковано пов'язані з безпекою, - наприклад, внаслідок укладання шлюбу чи отримання освіти [101].

Наступна причина, пов'язана із питаннями безпеки особистості. У разі внутрішньодержавної міграції над суспільствами надбудовуються владні структури однієї держави, що відповідають за безпеку, у разі міждержавної міграції - двох або більше. При цьому сама активна дійова особа - мігранти: з одного боку, будучи суб'єктами міграційного процесу, безвідносно до впливу даного процесу на їхню безпеку, з іншого – самі, формуючи міграційні потоки, є носіями виклику безпеки, у тому числі своєї. Тому, пов'язані як із добровільною, так і недобровільною міграцією, мігранти різною мірою

потрапляють у залежність від влади тих, хто відпускає та приймає держав та їх міграційної політики, що позначається на рівні безпеки мігруючих. У їхній ролі на вибір країни прибуття надто багато тогр, що насаджується ззовні, та й простір їхнього вибору також насильно звужено.

Ухвалюючи рішення про міграцію, вони заздалегідь знають, що заради одних аспектів безпеки жертвують іншими. Тому, хоча загрози безпеці, актуальні для них у країні вибуття, як правило, знімаються або помітно послаблюються, завдяки самому факту міграції, натомість на них чекають інші, у тому числі й ті, які до від'їзду просто були непередбачувані в ході міграції та в країні прибуття. І та неповнота суб'єктності (наприклад, мовний бар'єр, культові особливості тощо), з якою вони були змушені вступити в міграційний потік, ще довго тяжіє над ними, а то й посилюється, на новому місці проживання.

Однак, для окремої людини, де б вона не проживала, як у країні імміграції, так і еміграції, вплив міграції на його соціальні відносини може мати значення, а може й не мати. Все залежить від його індивідуального становища, і якою мірою він взагалі інтегрований в мережу соціальних відносин і залежить від неї [114, с.214-215].

Дещо інакше ситуація з суспільствами. Оскільки їм міграція, навіть регульована, неодмінно обертається надмірним натягом соціальних відносин, вони схильні сприймати її як виклик, бо як потенційну внутрішню (у країні вибуття) чи зовнішню (у країні прибуття) загрозу своєї безпеки. Більше того, замкнуті спільноти з їх розвиненою груповою самосвідомістю - типу окремої держави (монархія, ісламська держава тощо) вважають імміграцію скоріше постійною загрозою.

Насамперед, слід зазначити, що великі міграційні потоки ведуть до перенаселення низки районів, що може викликати певні соціальні ускладнення, такі як падіння рівня життя, безробіття, криміналізацію суспільства.

Відчуття небезпеки збільшується разом із масштабами імміграції. Точніше, з її прискоренням, тому що, мабуть, існує певний критичний поріг,

перейшовши який, суспільство, що приймає, дійсно виявляється не в змозі «переварити» імміграцію. Особливо негативним буває протиставлення між «прибульцями» та «корінними» тоді, коли мігранти, дійсно різко виділяючись своїм зовнішнім виглядом і нормами поведінки, не відразу приймають модель адаптації, що передбачає найшвидше звикання до середовища та швидке розчинення в ньому.

Міграція може створювати реальні чи потенційні загрози практично будь-якому аспекту безпеки. Суспільство може зіткнутися, і найчастіше стикається з загрозами економічної безпеки такими як: проблема «відпливу умів», осередкова деформація демографічної, територіальної та соціально-професійної структури.

У країні прибуття міграція може обернутися загрозами для індивідуальної та групової безпеки приймаючого населення — через загострення конкуренції на місцевих ринках праці та житла, монополізації мігрантами деяких секторів економічної активності, зіткнення етнічних та субетнічних стереотипів та норм поведінки, соціальної та культурної маргіналізації частини мігрантів, їх криміналізації. В даний час більшість мігруючих є маргінальними особистостями, оскільки в суспільстві, куди вони прибули, природно існує багато субкультур, часто навіть не зовсім дружніх. Тому маргінальність сприяє, як правило, низькій адаптації, розвитку асоціальних та антисоціальних установок суспільно-економічної діяльності мігрантів.

Як вихід із маргінального «трансу» держава повинна, звичайно ж, у взаємодії з мігрантом, використовувати захисні механізми для формування у нього раціональної та адекватної реакції щодо мобілізації всіх її адаптаційних потенцій [126, с.175-176].

До загроз безпеки, пов'язаних з вибуттям мігрантів, можуть додатись загрози, пов'язані з їх поверненням, а також інститутом надання права мігрантам тимчасового чи постійного проживання, незважаючи на всю позитивність цих процесів.

І це справді так. При поворотній міграції іноді ця категорія мігрантів перевищує приймаюче населення за показниками освіченості та кваліфікації, за своєю трудовою етикою та рівнем статку та цивільної відповідальності. Саме ця перевага і є тим фактором, який необхідно враховувати за рівнем сприйняття його місцевим населенням [130, с.340].

Крім того, мігранти будуть привносити в середовище, що приймає, неорганічні зразки чужої культури або зразки споживання, раніше запозичені в країні перебування.

Так само виклик з боку культурного багатоголосся іноетнічних мігрантів може виявитися також стимулом до націоналістичного самозамикання мігрантських громад, а отже, дестабілізації рівня безпеки.

Досвід свідчить, що інтегрувати мігрантів у соціальному, культурному та політичному сенсі дуже непросто. У розвинених країнах зростає кількість «нових бідних», що є одночасно носіями інших культурних моделей, що у ряді випадків породжує відторгнення суспільством, що приймає освіту іммігрантських громад.

Щодо самих таких громад, то етнокультурна спільність стає однією з опор їхньої солідарності. Вона нерідко посилюється загальною ідеологією протистояння розвинених країн і країн. Так створюються додаткові стимули до консервації традиційних культурних моделей, зумовлених ними способів соціалізації, норм поведінки, ціннісних орієнтацій. В результаті виникає потенційна загроза цілісності та стійкості культурного рівня країни прибуття.

Це, у свою чергу, викликає реакцію у відповідь: міграція сприймається (або трактується) вже і як реальна загроза системі цінностей держави чи регіону, її безпеки [77, с.177].

Дуже часто мігранти є джерелом підвищеної економічної чи кримінальної небезпеки для приймаючого населення саме тоді, коли не забезпечена їхня власна безпека, вони не охоплені системою соціального захисту, права їх належним чином не охороняються законом.

Іншими словами, їхній приплив створює загрози безпеці тому, що вони самі виявляються об'єктом підвищеної небезпеки в країнах в'їзду, де їм доводиться стикатися з різними видами економічної, соціальної чи культурної дискримінації за національною, расовою чи релігійною ознакою.

Крім того, суспільству, що приймає, в цілому міграція може подарувати вогнища соціальної напруженості в місцях підвищеної концентрації мігрантів, локальні спалахи етнічних конфліктів, зростання ксенофобії, політичного радикалізму та екстремізму. Неприйняття іноземців стало вельми поширеним явищем, хоча й завжди безпосередньо виявляється і відкрито виражається. Ксенофобія та міжетнічні тертя стали серйозною проблемою розвинених суспільств. Значною мірою вони пов'язані з забобонами та упередженнями проти іммігрантів [65, с.240].

Проблеми нелегальної міграції містить такий криміногенний чинник як організація залучення мігрантів для переміщення контрабандних товарів та торгівлі людьми, що є загрозою національній безпеці [85, с.49]. Він передбачає створення організованих злочинних співтовариств з міжнародними зв'язками, оскільки потрібно створення системи переправлення громадян, забезпечення охороною, транспортом, фальшивими документами і використовується міжнародними організованими злочинними групами як «інструмент» збільшення масштабів і географії діяльності [90, с.285].

Мігрантські спільноти беруть участь у «транснаціональній політиці простих людей», впливаючи на політику країни прийому, що стосується їх батьківщини, і на відносини між ними [91, с.63].

Отже, мігранти – це і суб'єкт, і об'єкт безпеки. У першій якості вони можуть розглядатися як реальні чи потенційні конкуренти на ринку праці. Але неконтрольований приплив мігрантів, готових працювати за будь-яку плату, насправді здатний дестабілізувати цей ринок, стати джерелом загрози для економічної безпеки. У мігрантах також можна побачити джерело підвищеної соціальної агресивності, зростання злочинності, зокрема організованої, зниження культурних стандартів.

Втім, навіть невелика за розмахом міграція, коли вона не переривається і не слабшає, зрештою, починає підточувати систему безпеки. Так, якщо з якоїсь місцевості рік у рік виїжджають зі шкіл викладачі, то рано чи пізно їхній відтік поставить під загрозу етнокультурне відтворення місцевого населення. Це, своєю чергою, може бути дієвим спонукальним мотивом для міграції лікарів, юристів, працівників сфери управління та інших людей, які вважають, що хороша освіта є неодмінною умовою самореалізації їхніх дітей.

У цьому випадку міграція набуде характеру ланцюгової реакції, локальна система безпеки життя втрачатиме аспект за аспектом і, зрештою, якщо в ситуацію не втрутиться держава, ця система просто розвалиться [130, с.342].

Отже, зміни, що приносяться імміграцією в життя суспільств, стали для них випробуванням на демократичність і політичну стабільність. Практично у всіх країнах тяжіння мігрантів їхній масовий приплив ініціює накопичення конфліктного потенціалу.

Масові порушення прав мігрантів, неприйняття їх представниками титульних націй, створюють осередки напруженості у місцях їхньої концентрації, що негативно впливає на криміногенну обстановку в країні.

Що стосується форм інтеграції переселенців з інших країн до приймаючої країни, то в сучасних умовах все рідше зустрічається асиміляція, яка, як інтеграційний процес, передбачає поступову адаптацію мігрантів до звичаїв, цінностей, життєвих стилів і мови приймаючої країни, як добровільно, так і вимушеної - під тиском державної міграційної політики

Етнополітичні конфлікти, викликані формуванням великих іммігрантських громад, культурно чужорідних титульної нації призвели до необхідності визнання колективних прав, які надаються певній етнічній групі, основні з яких: право на використання рідної мови, збереження культурних звичаїв і на свободу віросповідання.

Концепція мультикультуралізму, що передбачає відхід від сприйняття мігрантів як тимчасової робочої сили, призвела до появи нової державної міграційної політики, в основу якої закладено принципи недопущення будь-

яких форм дискримінації за національними чи расовими ознаками, принципи збереження расової та етнічної ідентичності.

Незважаючи на такі законодавчо закріплені принципи у законодавствах багатьох держав, спрощені процедури отримання мігрантами громадянства країни перебування, більшість із них не може і не хоче стати частиною суспільства країни, яку обрали як нове місце проживання.

Реальні загрози, створювані міграцією, не проходять однозначно: вони спонукають індивідумів, спільності, суспільство та владу до активності, до реадaptaції безпеки та вимагають зміни імміграційної політики. І якщо цього не відбувається, то міграційні притоки завдають шкоди їхній спільній безпеці.

Відповідно до концепції національної безпеки будь-якої держави вона має виняткові права в забезпеченні своєї безпеки, і більше того - повинна забезпечувати безпеку власної території, населення та зовнішніх кордонів. У зв'язку з цим держава, по-перше, повинна дуже уважно ставитися до будь-яких переміщень людей у межах і за межі національних кордонів (в'їзд, виїзд), а по-друге, правомочно оцінювати, чи ці переміщення не створюють дійсну загрозу безпеці, і приймати рішення як регулювати їх за допомогою законодавства, імміграційних, прикордонних та поліцейських заходів.

Щодо міждержавної міграції концепція національної безпеки підштовхує імміграційну політику до того, щоб у ній був присутній аспект передбачення, оскільки виклик міграційних переміщень має різноплановий характер. Але іноді час відповіді на цей виклик до вжиття необхідних заходів затягується через процес підготовки нормативних правових актів, особливо міжвідомчого узгодження, яке іноді триває роками, що завдає шкоди оперативності.

Цей час дуже успішно використовується мігрантами та кримінальними групами, що спеціалізуються на трафіці мігрантів та їх експлуатації.

Тому на сьогодні єдиний спосіб зняти суперечність між правами мігрантів і безпекою держав полягає в тому, щоб зробити міграційний приплив до нього по можливості помірним та рівномірним, забезпечити дисперсне

розселення мігрантів та якнайшвидше засвоєння ними основних цінностей приймаючого суспільства [65, с.245-246].

Таким чином, міграція населення є значною складовою всіх найважливіших процесів сучасності. В основі існування процесу міграції лежать державні кордони та концепції національної безпеки, відмінності в культурних цінностях та мовні відмінності, кліматичні та природні особливості різних куточків планети.

Сучасні міграційні процеси характеризуються наявністю низки загроз для національної безпеки, таких як етнічні конфлікти, релігійний екстремізм, місця масового проживання іноземних громадян (анклави), неконтрольовані міграційні потоки та ін.

Співвідношення позитивних та негативних наслідків міжнародної міграції визначається взаємним балансом інтересів країн-учасниць обміну населенням, співвідношенням реальних та оптимальних параметрів міграції та можливостями цілеспрямованого їх регулювання та контролю, обмеженням масштабів нелегальної міграції.

Питання регулювання міжнародних переміщень повинні вирішуватись як на міжнародному, так і національному рівні і не слід забувати, що міжнародна міграція населення – це невід'ємна частина сучасного світопорядку, вже тільки її масштаби дозволяють говорити про неї як про явище, що має глобальне значення.

Залежно від зовнішніх і внутрішніх загроз держави, що існують нині, повинен вибудовуватися і комплекс відповідних заходів адміністративно-правового забезпечення реалізації міграційної політики.

РОЗДІЛ 2. УКРАЇНА В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНИХ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

2.1. Становлення міграційної політики України в контексті глобалізації, євроінтеграції та національної безпеки: основні чинники та наслідки

Перші спроби регулювання переміщення населення на українській території в національній політико-правовій традиції здійснені в конституційних актах України різних історичних періодів. У «Конституції Пилипа Орлика» (1710) свобода пересування визначалася приналежністю до віросповідання.

Конституційні акти часів Української революції 1917–1920 рр. докорінно змінили державний устрій на українських землях, встановили, актуальні навіть у наш час, норми щодо свободи переміщення громадянина в державі. Але, через невдалу спробу захистити національно-демократичну державність, тогочасні українські громадяни так і не змогли відчутися дієвістю цих документів.

Конституційні акти Української РСР 1929 р., 1937 р., 1978 р. фактично були копіями загальнорадянських, а їх приписи обмежували інститут громадянства, і практично повністю відкидали можливість зовнішньої міграції населення. Міграційним процесам уваги у них практично не приділяли, що можна пояснити тогочасними політичними реаліями закритості суспільства [95, с.34-35].

З кінця 1990-х років і до 2014 р. основними факторами міграції з України були: низький рівень розвитку економіки, якості життя, безпеки та екології, соціальні загрози, нестабільність зайнятості, низька якість умов праці, нерозвиненість механізмів ринку праці, брак робочих місць.

Щодо внутрішніх міграційних процесів зазначеного періоду, вони носили природний характер або були пов'язані з техногенними катастрофами (аварія на ЧАЕС), стихійними лихами, несприятливою екологічною обстановкою та перерозподілом ринків праці між регіонами країни [100, с.59].

Слід зазначити, що до 1993 року в Україні практично не існувало національного законодавства у цій сфері. З відновленням незалежності Української держави почалося створення новітньої державної міграційної політики [131, с.97].

Першими нормативно-правовими актами, в яких було закріплено основні засади правового регулювання міграційних питань стали Декларація про державний суверенітет України (1990), а також Закони України «Про громадянство України» (1991) та «Про національні меншини в Україні» (1992).

Наприкінці 1993 – на початку 1994 років було ухвалено Закони України «Про біженців», «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України», «Про правовий статус іноземців», «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», що регулювали питання, пов'язані з переміщенням населення. Крім того, Україна підписала низку угод про реадмісію з іншими країнами світу [84, с.62].

У 2001 р. було прийнято Закони України «Про громадянство» та «Про біженців». У 2002 році Україна приєдналась до Конвенції ООН про статус біженців [13].

У 2003 р. нормативно-правова база з міграції була поповнена Законом України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання», відповідно до якого громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, отримали законодавчо закріплене право самостійно і без будь-яких обмежень обирати місце проживання, перебування та працевлаштування.

У 2007 році Україна ратифікувала Європейську конвенцію про правовий статус трудящих-мігрантів (1977). У 2011 р. Указом Президента України було затверджено Концепцію державної міграційної політики України, пізніше – План заходів з реалізації Концепції, а також прийнято нові редакції законів України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» та «Про

біженців та осіб, які потребують додаткового чи тимчасового захисту» [97, с.18-19].

У липні 2012 р. було прийнято Закони України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», «Про зайнятість населення» [42], в якому вперше було дане визначення терміну «трудова міграція» та закріплено норми її регулювання, а також «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» [39].

Після 2014 р. суттєво почала зростати кількість мігрантів у напрямку ЄС, на що вплинули, насамперед, різниця в рівнях оплати праці та спрощений режим працевлаштування Українців в деяких країнах ЄС. Крім того, у зв'язку із початком збройної агресії РФ проти України, в нашій країні виникає нова хвиля міграції – внутрішньо переміщені особи (ВПО) з тимчасово окупованих територій та районів проведення антитерористичної операції [80, с.137].

З метою регулювання правового статусу, дотримання прав, свобод та законних інтересів внутрішньо переміщених осіб, захисту даної категорії осіб було прийнято ряд нормативно-правових актів, зокрема: «Основні напрями розв'язання проблем зайнятості внутрішньо переміщених осіб на 2015-2016 роки» та Комплексну державну програму щодо підтримки соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року (2015).

Крім того, 12 липня 2017 р. було схвалено Стратегію державної міграційної політики України на період до 2025 року [56]. На виконання цієї Стратегії, 29 серпня 2018 р. КМУ своїм розпорядженням затвердив план заходів на 2018-2021 роки щодо її реалізації. Більшість положень цього документу містять вимоги щодо автоматизації різних процесів та послуг у сфері міграційної політики.

Інші міністерства та відомства, а також виконавча влада на місцях на основі цих документів приймали і реалізовували окремі програми щодо інтеграції та працевлаштування ВПО [102, с.120].

У 2021 році до Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» було внесено деякі зміни, які стосуються електронних варіантів документів про громадянство. Зокрема, цими змінами введено та розтлумачено поняття «е-паспорт» та «е-паспорт для виїзду за кордон».

У 2022 році після початку вторгнення росії в Україну спостерігається друга наймасштабніша хвиля вимушеної міграції з України, яка спричинила значні зміни як у обсягах та структурі міграції, так і забезпеченості представників вітчизняного бізнесу у кваліфікованих кадрах.

21 жовтня 2022 року КМУ прийняв постанову «Деякі питання реалізації актів законодавства у сфері міграції в умовах воєнного стану» [54]. Відповідно до зазначеного нормативного акту, іноземці та особи без громадянства (за виключенням громадян рф) мають можливість в'їзду та законного перебування в Україні на підставі посвідки на тимчасове або постійне проживання, строк дії яких закінчився або які підлягають обміну після 24 лютого 2022 року.

Крім того, збільшилася кількість внутрішньо переміщених осіб із зон тимчасової окупації та зон ведення бойових дій. До 2022 року правовий статус ВПО стосувався тільки для осіб з тимчасово окупованих територій АР Крим та м. Севастополя, Донецької та Луганської областей. З лютого 2022 р. з'явилась велика кількість внутрішньо переміщених осіб з інших регіонів України.

З метою забезпечення гарантій реалізації усіх прав даною категорією громадян було прийнято Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (2014) [40], яким внутрішньо переміщені особи отримали право на реалізацію прав, закріплених за ними національним законодавством, незалежно від регіону переміщення [70, с.267].

Невід'ємною частиною національної міграційної політики є система державних органів, наділена відповідними повноваженнями у даній сфері.

Формування такої системи розпочалося паралельно їх становленням національного міграційного законодавства. Так, у 1993 році на базі Комітету у справах національностей при Кабінеті Міністрів України було створено Міністерство України у справах національностей та міграції. Його основними повноваженнями було визначено розроблення й забезпечення реалізації державної політики у сфері національних відносин та міграції.

У 1994 році ухвалено постанову «Про створення органів міграційної служби в Україні». Керівництво даними органами було покладено на Департамент міграції. 2004 р. було утворено систему органів міграційної служби в АР Крим, областях, містах Києві та Севастополі. У 2010 році було створено Державну міграційну службу України (ДМС). Перше Положення про ДМС України було затверджено у квітні 2011 р. [79, с.114]. У 2014 році даний документ було замінено новим Положенням про Державну міграційну службу України [55], в якому ключовими завданнями даного органу було визначено реалізацію державної політики у сферах міграції та внесення на розгляд Міністра внутрішніх справ пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сферах міграції.

2.2. Організаційно-правові засоби забезпечення національної міграційної безпеки України

Слід зазначити, що в Україні донині парламентом не прийнято базовий Закон України «Про державну міграційну політику», хоча потреба в ньому є очевидною.

Однак, відсутність такого Закону не означає, що міграційна сфера законодавчо не врегульована.

Нормативно-правова база, що регулює міграційні процеси в Україні сьогодні, складається з: міжнародних правових актів у сфері регулювання

процесу міграції, Конституції України, національного законодавства (законів про міграцію та кодексів України), підзаконних актів та актів органів місцевої виконавчої влади і органів місцевого самоврядування у цій сфері.

Насамперед, Україною ратифіковано низку міжнародних нормативно-правових актів у сфері регулювання процесу міграції, як-то: Загальна декларація прав людини, Декларація Міжнародної організації праці основних принципів та прав у світі праці [2], Європейська конвенція про правовий статус трудящих-мігрантів, Конвенція про статус біженців, Європейська соціальна хартія [28] та інші.

Відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та Євросоюзом (2017) [30], однією з важливих сфер співробітництва між нашою країною та ЄС є міграція, адже саме ЄС на сьогодні є найбільш привабливим регіоном світу для українських мігрантів.

На виконання даної Угоди Україною удосконалено національне міграційне законодавство, основні його норми приведені у відповідність до норм та стандартів європейського права.

Україна ратифікувала угоду з Європейським Союзом про безвізовий режим [29]. Відповідно до Плану дій з лібералізації візового режиму, в Україні створено Державну міграційну службу України, затверджено Концепцію Державної міграційної політики України, у 2015 р. прийнято Закон України «Про зовнішню трудову міграцію» та План заходів щодо забезпечення реінтеграції в суспільство трудових мігрантів і членів їх сімей, які повертаються в Україну, удосконалено порядок ліцензування провадження господарської діяльності з посередництва у працевлаштуванні за кордоном, а також лібералізовано порядок оформлення дозволів на тимчасове працевлаштування іноземців в Україні.

Крім того, у 2017 році схвалено Стратегію державної міграційної політики України на період до 2025 року. Основні положення даного документа відповідають міжнародним стандартам і міжнародним зобов'язанням України у сфері міграції.

Ще одна угода, укладена між Україною та ЄС, стосується співпраці в рамках Європейської міграційної мережі (ЄММ) [83, с.154-155].

З метою захисту національної безпеки та національних інтересів України, правоохоронні органи постійно посилюють взаємодію та координацію своїх дій щодо нейтралізації чинників, які впливають на національні інтереси та загрожують державній безпеці України, а також здійснюють співробітництво з відповідними установами інших держав та міжнародними організаціями, що працюють у зазначеному напрямі.

Зокрема, таке співробітництво здійснюється з МОМ. Основні засади даної співпраці викладено в тексті Угоди між Кабінетом Міністрів України та Міжнародною організацією з міграції щодо статусу Міжнародної організації з міграції в Україні та співробітництва у сфері міграції (1999). В рамках даного співробітництва в Україні реалізуються міграційні програми МОМ щодо: сприяння розвитку потенційних систем управління міграцією; надання консультаційних послуг та інших заходів технічного співробітництва з питань міграції; інформування у сфері міграції тощо [81, с.59-60].

Також Україна бере активну участь у міжнародних ініціативах щодо протидії нелегальній міграції та торгівлі людьми [104, с.36].

Міграційні процеси в Україні є об'єктом державного регулювання. Дане положення закріплене Концепцією державної міграційної політики [52].

Основним нормативно-правовим актом у сфері регулювання міграційних процесів в Україні є Конституція України [1]. Її положення щодо міграції є демократичними, відповідають рекомендаціям провідних міжнародних організацій у міграційній сфері.

Ключовим є положення Конституції України щодо закріплення права особи вільно залишати Україну, а для громадян України також вільно повертатися в Україну.

Крім того, норми Конституції України закріплюють та гарантують свободу пересування (може здійснюватися і в негативній формі, тобто у формі свободи збереження свого місця проживання чи свободи залишатися у такому

місці), можливість набуття притулку в Україні, захист громадян України, які знаходяться за кордоном (така сама норма міститься у ст. 8 Закону України «Про громадянство України» [38]) тощо.

Серед основних нормативно-правових актів, які визначають питання міграції, необхідно виокремити:

- Закони України «Про громадянство України», «Про імміграцію» [45], «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» [50], «Про зовнішню трудову міграцію» [44], «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» [35], «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [41], «Про закордонних українців» [43], «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» [49], «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання» [51] та ін.; зокрема, правовий статус біженців визначає Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», а організаційно-правові засади державного регулювання зовнішньої трудової міграції та соціального захисту громадян України за кордоном (трудових мігрантів) і членів їхніх сімей викладено в Законі України «Про зовнішню трудову міграцію»;

- кодекси України, зокрема, Кримінальним кодексом України [33] закріплена кримінальна відповідальність за порушення міграційного законодавства, норми Кодексу України про адміністративні правопорушення [32] (із змінами, внесеними Законом України від 16.10.2012 р. № 5459-VI [36]) та Кодексу адміністративного судочинства [31] розкривають особливості провадження справ щодо правопорушень, а Кримінального процесуального кодексу України [34] – щодо злочинів у міграційній сфері;

- підзаконні нормативно-правові акти, зокрема: Указ Президента України «Про Концепцію державної міграційної політики», постанову Кабінету Міністрів України, якою затверджено Положення про Державну міграційну службу України, розпорядження КМУ «Про затвердження Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року», спільний наказ МВС

України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, СБУ «Про затвердження Інструкції про примусове повернення і примусове видворення з України іноземців та осіб без громадянства» [57];

- акти органів місцевої виконавчої влади (розпорядження голів місцевих державних (в умовах війни – військових) адміністрацій) і органів місцевого самоврядування (рішення місцевих рад та їх виконавчих органів) з питань міграції, а також розпорядчі документи їх структурних підрозділів (управлінь (відділів) у справах національностей та міграції).

Повноваження з формування та реалізації державної міграційної політики України покладено на суб'єктів загального регулювання міграційних процесів та органи публічного управління, що безпосередньо здійснюють регулювання міграційних процесів в Україні.

Суб'єктами загального регулювання міграційних процесів в Україні є: Президент України, Верховна Рада України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, органи судової влади, органи місцевого самоврядування.

Зазначені суб'єкти виконують завдання та функції щодо регулювання, контролю та нагляду за дотриманням прав і свобод іноземців та осіб без громадянства, іммігрантів, біженців, а також забезпечення належних умов їхнього перебування на території України.

Так, відповідно до ч. 2 ст. 102 Конституції України, діяльність Президента України безпосередньо пов'язана з формуванням і реалізацією державної міграційної політики. Зокрема, саме Президент України наділений повноваженнями щодо ухвалення рішень про прийняття до громадянства України та припинення громадянства України, а також про надання притулку в Україні.

Відповідно до ч.2 ст.7 Закону України «Про національну безпеку України» (2018) [48], до повноважень Кабінету Міністрів України віднесено забезпечення контролю за діяльністю, зокрема, Державної міграційної служби України, а також інших органів виконавчої влади, які входять до сектору

національної безпеки і оборони України. Крім того, згідно змін, внесених до Закону України «Про Кабінет Міністрів України» [46] на підставі Закону України № 341-IX від 05.12.2019 р. [37], до повноважень КМУ включено регулювання міграційних процесів у сфері трудової міграції.

Закон України «Про місцеві державні адміністрації» [47] закріплює ряд повноважень у сфері державної міграційної політики місцевих органів виконавчої влади.

До органів публічного управління, що безпосередньо здійснюють регулювання міграційних процесів в Україні, віднесено органи виконавчої влади, зокрема: Державну міграційну службу України, Державну прикордонну службу України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство закордонних справ України, Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, Міністерство цифрової трансформації України, Міністерство соціальної політики України, Службу безпеки України та Державну митну службу України [104, с.37].

Втім, основним органом, який забезпечує та реалізує державну міграційну політику в Україні, є Державна міграційна служба. Відповідно до абз. 1 ч. 2 ст. 12 Закону України «Про національну безпеку України», ДМС включено до структур сектору національної безпеки і оборони України.

2.3. Міграційні загрози національній безпеці України на сучасному етапі

Географічно Україна розташована на перетині традиційних маршрутів зі Сходу на Захід та з Півдня (басейн Середземного моря) на Північ. Європейська інтеграція створює додаткові можливості для міграції в Європу.

Насамперед, Україна є важливим гравцем на ринку експорту робочої сили. Трудова міграція до європейських країн залишається найактивнішим видом міграції українців протягом усіх років незалежності нашої держави.

Основними причинами даного явища є низький рівень заробітної плати відносно інфляції, незахищеність трудящих у приватному секторі, високий рівень безробіття та корупції в країні [129, с.113].

Як правило, трудові мігранти-українці працюють у країні, що приймає, у таких сферах, як будівництві, сільське господарство, ресторанно-готельний бізнес, надання соціальних послуг (няні, доглядальниці), клінінг.

З одного боку, трудова міграція для України є стабільним джерелом надходжень до державного бюджету коштів.

Але з іншого боку, доходи орієнтованих на споживання мігрантів спричиняють підвищення цін, інфляцію та зменшення доходів українців.

Більш того, в деяких сферах і регіонах це створює дефіцит робочої сили і негативно впливає на сімейні відносини, виховання дітей і народжуваність [82, с.99-100].

Процеси глобалізації ведуть до формування режиму вільного переміщення людей так само, як і капіталів, товарів, інформації та знань. У цьому зв'язку певну загрозу становлять висококваліфікованих працівників та науковців у своїй галузі (т.зв. професійної еліти), а також міграція молоді, яка з причин браку професійного досвіду поповнює ряди безробітних [88, с.37].

Така загроза виражається у ризику соціальних, економічних, культурних, а іноді і політичних збитків та негативно впливає на стан економічної та інтелектуальної національної безпеки [76, с.18], «підриває національну стійкість, людський і воєнний потенціал», - як зазначено у Стратегії національної безпеки України (2020) [53].

Відплив учених, фахівців, кваліфікованої робочої сили за межі України (у соціальній та гуманітарній сферах), а також нелегальну міграцію (у воєнній сфері та сфері безпеки державного кордону України) Законом України «Про основи національної безпеки України» (втратив чинність) включено до основних реальних та потенційних загроз національній безпеці України [106, с.20].

Візова лібералізація, посилення економічних і гуманітарних зв'язків між Україною та ЄС сприяє як міграції з України, зокрема нелегальній, так і використанню України як зони транзиту для нелегальних мігрантів з інших країн.

Посилення використання території України для переміщення нелегальних мігрантів може виникати у разі ускладнень на основних маршрутах міграційних потоків або у разі суттєвого збільшення «міграційного тиску».

Окрім того, високий рівень тінізації української економіки сприяє її використанню мігрантами, зокрема нелегальними, що прибувають із інших країн [63].

Слід зазначити, що загроза, яку створює для національної безпеки нелегальна трудова міграція з України, є більш значною.

По-перше, її наслідком є порушення прав мігрантів-трудою стороною, що приймає, оскільки особи, які прибули в країну з метою заробітку на незаконних підставах, не мають права на юридичний та соціальний захист. З цього випливає небезпека торгівлі людьми або трудового рабства [71, с.73].

По-друге, нелегальна трудова міграція є чинником потенційної загрози міжнародного тероризму та міжнародної злочинності, які є занадто небезпечними в умовах військової агресії російської федерації проти України та наявності непідконтрольних Україні ділянок державного кордону.

Крім того, останній фактор створює загрозу національній безпеці країн-сусідів: бойовики під виглядом біженців можуть прибувати через такі ділянки до країн з метою здійснення в них терористичних атак [62, с.7].

Іншим чинником загрози національній безпеці у даному зв'язку є цілеспрямоване використання нашої держави як зони транзиту мігрантів організованими злочинними угрупованнями та спецслужбами іноземних країн задля її дискредитації.

Крім того, нелегальна трудова міграція призводить до погіршення криміногенної ситуації в країні, розвитку сепаратизму (чому сприяє діяльність незаконних збройних формувань на тимчасово окупованих територіях України)

та у перспективі може призвести до можливих конфліктів на національному та міжетнічному ґрунті [93, с.102-103].

Повномасштабна агресія проти України у 2022 році створила нові виклики та загрози:

- для України як жертви агресії;
- для країн ЄС, як до держав, які надають тимчасовий притулок українським громадянам-втікачам від війни;
- для інших країн, які приймають у себе українських біженців.

У зазначеному контексті важливе практичне значення має аналіз переорієнтації її міграційних потоків зі Сходу на Захід.

Переорієнтація почалася з моменту здобуття республікою незалежності.

Негативні тенденції в економіці України та на ринку праці у 2014-2015 роках призвели до того, що в трудову міграцію все частіше почали включатися високоосвічені та висококваліфіковані фахівці. У результаті навіть за наявності контингенту безробітних починає відчуватися дефіцит працівників, відповідальних вимогам роботодавців за своїми кваліфікаційними характеристиками [115, с.102].

Водночас негативною тенденцією розвитку трудових міграцій у 2014-2021 роках. стало збільшення випадків переходу трудової міграції українських громадян на постійну форму. Відбулося не лише збільшення масштабів зовнішніх міграцій населення України, а й зміна структурних характеристик тих, хто виїжджає.

Зокрема, мало місце зростання частки молоді серед мігрантів, зокрема, за рахунок збільшення обсягів освітньої міграції [122, с.46].

Виїзд молоді сприяє старінню населення, а також зменшує кількість громадян з високим рівнем освіти та кваліфікації, представників певних професій (наприклад, фахівців з інформаційних технологій, науковців природничих та математичних галузей тощо). Це негативно впливає на параметри людського капіталу [98].

В умовах нинішнього збройного конфлікту така переорієнтація набула гіпертрофованих форм.

Потоки сучасних українських біженців складаються з кількох груп:

- класичних біженців, тобто осіб, які змушені залишити місце постійного проживання через бойові дії;
- економічних мігрантів, для яких ситуація послужила поштовхом до переїзду до багатих країн Європи [132, с.190].

Крім того, одним із головних наслідків виїзду людей за кордон став брак робочих рук — і він загострився до літа 2024 року, після набуття чинності новим законом про мобілізацію до ЗСУ. Нестачу кадрів через мобілізацію та виїзд працівників за кордон український бізнес називає другою за важливістю перешкодою під час війни [106, с.20].

Внаслідок вимушеної міграції Україна втрачає демографічний та інтелектуальний потенціал, при цьому принаймні частина втрат є безповоротними [111, с.12]. Це загрожує неможливістю забезпечення економіки робочою силою відповідної кількості та якості, особливо у віддаленій перспективі, та зменшенням мобілізаційного потенціалу в майбутньому [108, с.238].

Внутрішня міграція стала ще однією потенційною загрозою для безпеки України, починаючи з 2014 року, після анексії росією Криму та переходом росії від гібридної війни до відкритих бойових дій на Сході України.

Поява внутрішньо переміщених осіб створила ряд проблем соціального, гуманітарного, побутового, психологічного тощо планів. Втім, основна загроза, яку несуть в собі внутрішньо переміщені особи, пов'язана з можливістю виникнення під їх впливом соціальних та етнокультурних (на ґрунті мови, ідентичності, зовнішньополітичної прихильності тощо) конфліктів.

У свою чергу, така етнополітична нестабільність може спровокувати появу дискримінації, етнічної ворожнечі, ксенофобії тощо [103, с.37].

Власне, саме ці чинники стали каталізатором подій, що відбувалися протягом гібридної війни росії проти України, яка у 2014 р. переросла у бойові дії на Донбасі та тимчасову окупацію територій [72, с.88].

ВПО за своєю природою є внутрішніми мігрантами, які в потенціалі можуть змінити свій статус на внутрішніх емігрантів та навіть емігрантів зовнішніх. Цьому сприяє отриманий ними досвід під час незапланованого переселення щодо адаптації до нових обставин, психологічної готовності до змін та стійкості до нервово-психічних перевантажень, а також високий рівень працездатності та життєздатності [89, с.380].

Також слід вказати на таке явище, як примусова міграція. Вона розпочалася у 2014-му році та посилилася після лютого 2022 року. Українські громадяни на тимчасово окупованих територіях примусово переміщуються окупаційною владою до тимчасово окупованих АР Крим та т. зв. ДНР та ЛНР, а також на територію російської федерації, у найбільш депресивні райони.

Даний процес супроводжується процедурами фільтраційних перевірок, відбиранням у осіб всіх грошей та документів.

Більш того, щодо вивезених примусово громадян України існує заборона виїзду із регіонів переміщення протягом наступних двох років [67, с.100].

Дані дії російської влади підпадають під кваліфікацію воєнних злочинів, закріплених ст.ст. 49 та 147 IV Конвенції про захист цивільного населення під час війни (1949) [9], ст. 85 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій про захист жертв війни (1977) [20], а саме – до злочинів проти людяності (ст. 7 Римського статуту Міжнародного кримінального суду [25]).

Порушенням норм міжнародного права з боку російської влади в Україні є також примусова паспортизація громадян України, які знаходяться на тимчасово окупованих росією територіях. Дані заходи проводяться, насамперед, з метою поповнення мобілізаційних потреб російської армії і порушують заборону щодо використання населення окупованих територій у військових діях, закріплену нормами Конвенції про захист цивільного населення під час війни (1949).

Більш того, відповідно до норм, закріплених Загальною декларацією прав людини, таке використання громадян України у збройному конфлікті на боці окупанта є однією з форм такого міжнародного злочину, як торгівля людьми.

Слід зазначити, що невідконтрольність тимчасово окупованих територій українській владі, а також відсутність дипломатичних відносин з російською федерацією є причинами неможливості захисту законних прав та інтересів громадян України, які перебувають на даних територіях, що також слід розглядати як загрозу національній безпеці [61].

До кінця війни для національної безпеки України залишатимуться певні загрози.

Зокрема, у внутрішній сфері такими загрозами будуть:

- неконтрольованість частини кордону на Сході країни,
- незавершеність облаштування кордонів України за європейськими стандартами;
- наявність невідконтрольних Україні тимчасово окупованих територій;
- нелегальна міграція (в межах її значного впливу на криміногенну обстановку, вчинення терористичних актів в країні, фінансування терористичної діяльності, створення дестабілізації в регіонах, у т.ч., шляхом активізації сепаратистських рухів);
- законодавча неврегульованість питань мобільності населення в сфері трудової міграції.

Нелегальна міграція, на нашу думку, є також основною потенційною загрозою у зовнішній сфері. Це пов'язане з можливим використанням України як транзитної держави з метою переправлення нелегальних мігрантів до країн ЄС, загрозами вчинення в країнах ЄС такими особами терористичних актів, використанням нелегальних мігрантів та осіб з подвійним громадянством у розвідувально-підривній діяльності проти України.

Таким чином, у різні історичні періоди на територіях українських земель робилися спроби вироблення міграційного законодавства.

Втім, державна міграційна політика України дійсно почала формуватися тільки після здобуття нашою країною незалежності. Основою даної політики стали Декларація про державний суверенітет України (16 липня 1990 р.) і Конституція України (28 червня 1996 р.).

Загалом, законодавча діяльність на початку 1990-х рр. в правовому регулюванні міграційних процесів була спрямована на формування національного законодавства, його відповідність принципам і нормам міжнародного права.

За сучасних умов міграційні процеси в Україні регулюються нормами:

- міжнародних правових актів у сфері регулювання процесу міграції,
- Конституції України,
- законодавства про міграцію та кодексів України,
- підзаконних актів органів місцевої виконавчої влади і органів місцевого самоврядування у цій сфері.

Повноваження з формування та реалізації державної міграційної політики України реалізують суб'єкти загального регулювання міграційних процесів, а також органи публічного управління, що безпосередньо здійснюють регулювання міграційних процесів в Україні.

Основні міграційні загрози національній безпеці України на сучасному етапі становлять:

- відтік робочої сили,
- масова зовнішня міграція, спричинена війною,
- активне внутрішнє переміщення із зон бойових дій,
- наявність тимчасово окупованих територій, непідконтрольних Україні,
- нелегальна міграція,
- посилення міжнародних терористичних загроз.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ТА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

3.1. Актуальні питання міграційних процесів в Україні

Сучасні міграційні процеси є складними та багаторівневими і безпосередньо впливають на національну безпеку держави, характеризуються здатністю протистояти впливу руйнівних факторів та адаптуватися до змінних умов.

Здається, що одним із компонентів стану державної безпеки є міграційна безпека.

Міграційна безпека як правовий інститут є складною сукупністю структурних елементів, численних механізмів, пов'язаних із забезпеченням міграційного порядку, із захистом прав і свобод окремих громадян, із захистом легальної міграції.

Проблеми міграційної безпеки — це комплекс питань, пов'язаних і з економічним зростанням, і з соціальною напругою, що виникає в суспільстві, підвищенням рівня злочинності.

Тобто міграційна безпека - це сукупність правових норм, різних суспільних правових відносин, спрямованих на ефективну реалізацію правових та інституційних механізмів, численних ресурсів суспільства та держави, пов'язаних із національними та державними інтересами у сфері міграційної політики [86, с.256-257].

Говорячи про актуальні питання міграційних процесів в Україні на сучасному етапі, насамперед, слід зазначити на недосконалість національного законодавства у цій сфері.

У даному зв'язку, по-перше, треба наголосити про відсутність Закону України «Про державну міграційну політику». Спроби прийняти такий законодавчий акт українським парламентом робились неодноразово, але безуспішно.

Далі, слід зауважити, що чинні Концепція державної міграційної політики та Стратегія державної міграційної політики України на період до 2025 року також потребують вдосконалення.

Так, наприклад, Концепція державної міграційної політики є документом формального характеру. Такий висновок можна зробити на підставі відсутності у даному документі загальної ідеї та переліку засобів української міграційної політики.

Враховуючі те, що Україна зараз знаходиться за один крок від досягнення своїх прагнень у сфері євроінтеграції, слід вказати на обмежений підхід у Концепції щодо подальших євроінтеграційних перспектив України. Такі перспективи згадано в завданнях державних органів щодо реалізації Концепції, втім стратегічні напрями державної міграційної політики України їх не містять.

Отже, Концепція державної міграційної політики потребує оновлення з огляду на сучасний стан.

Щодо Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року слід зазначити, що даний документ затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України. У той час, відповідно до норми ст.92 Конституції України засади регулювання міграційних процесів визначаються виключно законами.

Зазначене знову актуалізує питання необхідності прийняття базового нормативно-правового акту у сфері національної міграційної політик, а саме - Закону України «Про державну міграційну політику».

Крім того, Стратегія містить досить розгалужений перелік завдань та цілей у зазначеній сфері, який просто неможливо реалізувати одночасно або в найближчий перспективі.

Вважаємо, що мета і завдання держави у міграційній сфері та, зокрема, сфері міграційної безпеки мають бути визначені більш чітко.

Стратегія наголошує на правовому врегулюванні проблем у сфері міграційних процесів. Проте, ключовими для розвитку зазначених процесів є соціально-економічні аспекти.

В якості недоліку Стратегії також можна вказати на практичну відсутність норм щодо правового регулювання статусу внутрішньо переміщених осіб, хоча загальні проблеми внутрішньої міграції у даному документі висвітлено досить повно.

Нарешті, Стратегія потребує оновлення щодо:

- облаштування кордонів відповідно до європейських стандартів,
- приведення українського міграційного законодавства у відповідність до вимог міжнародних норм і принципів міграції,
- врегулювання зовнішньої трудової міграції і соціального та правового захисту українських громадян-трудомих мігрантів,
- визначення заходів підтримки закордонних українців та надання їм допомоги,
- співпраці з міжнародними організаціями у протидії та боротьбі з нелегальною міграцією.

Реалізації цілей Стратегії можлива тільки за умови чіткої спільної роботи органів державної влади та відповідних служб, наділених повноваженнями у сфері формування, забезпечення та реалізації державної міграційної політики.

За сучасних умов дане завдання виконати практично неможливо через наявність розпорошеності функцій у сфері регулювання міграційних процесів між різними міністерствами, органами влади, службами, дублювання їх повноважень, що не сприяє їх ефективній роботі та злагодженій співпраці.

Отже, актуальним сьогодні є внесення змін до національного законодавства щодо конкретизації та чіткого розподілу таких функцій, завдань та повноважень між суб'єктами державної міграційної політики.

Більш того, вважаємо, що кількість суб'єктів, які здійснюють регулювання міграційних процесів в Україні, є занадто великою. Дана проблема стала очевидною та навіть загострилася в умовах повномасштабної війни.

Основним державним органом виконавчої влади, на якого покладено повноваження щодо реалізації міграційної політики, є Державна міграційна

служба України. Ключові функції даного органу зводяться до надання послуг іноземцям, особам без громадянства та дотримання норм законодавства щодо нелегальної імміграції.

Втім, серед повноважень ДМС відсутній контроль за міграцією, зокрема трудовою, міграцією студентів та молодих фахівців тощо.

Закон України «Про основи національної безпеки України» до основних реальних та потенційних загроз національній безпеці України відносить, зокрема, нелегальну міграцію.

Діяльність центральних органів виконавчої влади, пов'язану із захистом безпеки, національних інтересів України та протидію нелегальній міграції, регулюється Порядком проведення заходів щодо здійснення нагляду та контролю за виконанням законодавства в міграційній сфері центральними органами виконавчої влади (спільний наказ МВС, Мінсоцполітики України та МОН України від 04.09.2013 р. № 850/536/1226 [58]).

Даним документом визначено органи влади, які залучаються до проведення профілактичних заходів, зокрема щодо нелегальної міграції. Це - Міністерство внутрішніх справ, ДМС, Державна прикордонна служба та Служба безпеки України.

Втім, слід зазначити, що даний Порядок не містить механізму взаємодії органів вдали щодо протидії нелегальній міграції. Не визначено у Порядку також і періодичність проведення вказаних заходів.

Отже, ця проблема також потребує найскорішого вирішення.

3.2. Можливі шляхи вирішення проблемних питань міграційних процесів в Україні у повоєнний період

Аналіз актуальних проблемних питань у сфері державного регулювання міграційних процесів в Україні дозволив зробити висновок, що їх вирішення має здійснюватися як у нормативно-правовій, так і в організаційній площинах.

Насамперед, потрібно вдосконалити нормативну базу у сфері міграції, а саме:

- усунути недоліки у тексті Концепції державної міграційної політики, а саме: визначити у документі загальну ідею державної міграційної політики України в контексті євроінтеграції, як один із засобів протидії депопуляції; закріпити перелік засобів досягнення даної ідеї; доповнити документ перспективними завданнями у сфері євроінтеграційних прагнень України;

- врегулювати проблеми у сфері трудової міграції, - шляхом перегляду з метою вдосконалення та оновлення чинної Стратегії економічного розвитку та регіональних стратегій розвитку та затвердження нової редакції Плану заходів щодо реалізації Державної міграційної політики України - до 2035 року.

- прийняти Стратегію державної міграційної політики України на подальший період із врахуванням наступного: даний документ має бути виданий на підставі базового Закону України у сфері державної міграційної політики, для чого необхідно прийняти нарешті Закон України «Про державну міграційну політику»; у Стратегії необхідно конкретизувати завдання та цілі Української держави у зазначеній сфері; окремий розділ нової Стратегії має бути присвячений соціально-економічним аспектам врегулювання проблем у сфері управління міграційними процесами; даний документ має містити норми щодо: правового регулювання статусу внутрішньо переміщених осіб, облаштування кордонів відповідно до європейських стандартів, приведення українського міграційного законодавства у відповідність до вимог міжнародних норм і принципів міграції, врегулювання зовнішньої трудової міграції і соціального та правового захисту українських громадян-трудомигрантів, визначення заходів підтримки закордонних українців та надання їм допомоги, співпраці з міжнародними організаціями у протидії та боротьбі з нелегальною міграцією;

- з метою врегулювання проблемних питань у сфері міграції систематизувати національне міграційне законодавство та у подальшому кодифікувати його, для чого прийняти Кодекс законів України про міграцію в

Україні; такий кодифікований нормативно-правовий акт має стати єдиними правилами поведіння з біженцями і вимушеними переселенцями, остаточно закріпити загальні засади внутрішньої міграції в Україні, а також містити норми щодо соціального захисту трудових мігрантів.

Особливу увагу при розробленні оновленої державної міграційної політики необхідно приділити питанням національної безпеки.

Вирішення даної проблеми вбачається у покращенні державних заходів (адміністративно-правових, соціально-економічних, організаційно-фінансових, контрольних тощо) у сфері міграції.

Маються на увазі:

- державний імміграційний, паспортно-візовий, цензово-майновий, політично-обмежувальний, санітарно-епідеміологічний контроль,
- врахування віку, національності, родинних зв'язків мігрантів,
- встановлення квоти для іммігрантів тощо.

Окремо слід зазначити на необхідність розроблення проектів угод між органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування щодо врегулювання питань стосовно осіб, що шукають захисту в Україні.

У цьому зв'язку доречним вбачається поповнити перелік функцій, покладених на ДМС України, функцію попереднього повідомлення про в'їзд для громадян «безвізових» країн.

Зазначене посилить контроль над нелегальною міграцією.

Перспективи вказаної пропозиції вбачаються також у спрощенні у подальшому (після отримання Україною статусу країни-члена ЄС) інтеграції української візової системи з європейською системою інформації та авторизації.

Окремо слід наголосити на вдосконаленні інформаційного забезпечення упорядкування міграційного простору – на рівні урядових структур та громадських організацій і об'єднань.

Дієвим заходом, на нашу думку, буде активізація двосторонніх угод про визнання дипломів і професійних кваліфікацій у країнах призначення мігрантів.

ДМС мають бути передані повноваження щодо здійснення контролю за міграцією, зокрема трудовою, міграцією студентів та молодих фахівців тощо.

Вважаємо, що передача зазначених повноважень сприяє зменшенню кола суб'єктів, які здійснюють регулювання міграційних процесів в Україні, а також вирішить проблему з розподілом функцій, завдань та повноважень між суб'єктами державної міграційної політики.

З метою посилення координації у сфері реалізації державної міграційної політики доцільним вбачається:

- створення міжвідомчого консультативно-дорадчого органу з питань міграції та діаспори,
- визначення в центральних органах виконавчої влади та обласних державних адміністраціях, наділених відповідними повноваженнями, контактних осіб (відповідальні підрозділи) у сфері вирішенні міграційних питань.

Вдосконалення потребує також робота з громадськістю щодо підвищення довіри українських мігрантів до дипломатичних представництв відповідних країн-реципієнтів.

Зазначене має сприяти підвищенню захисту трудових мігрантів з України в країнах їх перебування, а також підвищить ефективність управління зовнішньою міграцією загалом.

Важливим елементом забезпечення національної безпеки є протидія нелегальній міграції та тероризму.

Практика зарубіжних країн виробила такі ефективні методи боротьби із нелегальною міграцією, як:

- застосування міграційної амністії,
- легалізація нелегальних мігрантів у разі дотримання ними норм законодавства країни, що приймає.

Даний досвід слід взяти за основу під час розроблення національної стратегії протидії нелегальній міграції України.

З метою захисту національної безпеки України у зазначеній сфері доцільним вбачається застосування наступних заходів:

- розроблення правового механізму квотування чи заборони видачі дозволів на тимчасове проживання, придбання нерухомості та участі у юридичних особах для певних країн;
- підсилення контролю за діяльністю окремих підприємств, що створюють небезпеку проникнення в Україну негативних іноземних елементів;
- створення правового режиму господарювання та захисту для окремих суб'єктів, що мають критичне значення для національної економіки та безпеки;
- запровадження узгоджень спільних планів організаційних та практичних заходів органів державної влади у напрямі протидії нелегальній міграції, - із зазначенням виконавців та терміна їх виконання.

Наслідком нелегальної міграції є, зокрема, терористична загроза. Дане питання має бути вирішено шляхом:

- удосконалення антитерористичного законодавства України,
- посилення прикордонного контролю,
- впровадження ефективних систем спостереження за іноземцями з метою попередження вчинення ними терористичних актів,
- оновлення моделі взаємодії спеціальних служб, правоохоронних органів та населенням України з питань запобігання і протидії тероризму.

Забезпечення національної безпеки України безпосередньо залежить від масштабів повернення вимушених після закінчення війни.

Крім того, міграція визначатиме майбутнє України нарівні з показниками народжуваності та смертності.

Отже, стратегія подолання демографічної кризи в Україні має передбачати насамперед два напрями:

- повернення українців додому з вимушеної еміграції у повоєнний період;
- максимально широкомасштабну роботу щодо відновлення репродуктивного потенціалу нації [66, с.5-6].

Поворотна міграція є ресурсом розвитку держави та суспільства. Причому її мультиплікативний ефект може бути дуже високим, а з огляду на те, що повертається практично власне населення, близьке в культурному та ментальному відношенні, інтеграція вимагає набагато менше витрат. А вкладення у соціальні програми для зворотних мігрантів можуть розглядатися скоріше як інвестиції у місцеве населення, ніж неповоротні витрати держави.

Стимулювання поворотної міграції та розвиток відповідних програм урядами ставить перед державами кілька цілей.

Гуманітарна мета, тобто. надання допомоги та надання захисту населенню країни та їх нащадкам (співвітчизникам), які опинилися через різні обставини за межами держави, у формі їх повернення на батьківщину. Деякі країни стимулюють поворотну міграцію шляхом надання громадянства (паспорта) за спрощеною та прискореною схемою. Наприклад, Румунія не має програм з переселення мігрантів на свою територію, але вона розгорнула потужну компанію з надання національних паспортів громадянам Республіки Молдови та України. Подібні законодавчі норми є в Сербії, Великій Британії, Республіці Корея, Норвегії, Хорватії, Тайвані, Провінції Китайської Народної Республіки, Китаї, Словаччини, Словенії та Ліберії.

За рахунок повернення міграції держави намагаються поповнити чисельність трудових ресурсів, кваліфікованих фахівців, молоді, залучити інвесторів та інвестиції для розвитку країни чи окремих регіонів. Так, КНР і Перу стимулюють повернення молоді, що виїхала по лінії навчальної міграції, і залишилася за кордоном після закінчення навчання.

Ціль стимулювання регіонального розвитку. За рахунок повернення міграції держави намагаються вирівняти диспропорції в регіональному розвитку країни. Наприклад, у державних програмах поворотної міграції у Німеччині та Греції виділяються пріоритетні території розселення співвітчизників та репатріантів. Напрямок поворотних мігрантів у пріоритетні регіони та населені пункти може допомогти як безпосередньо в їхньому

розвитку, так і в більш рівномірному регіональному розвитку всієї держави [105, с.77-78].

Україні час формувати власну міграційну політику для реалізації її після перемоги у війні. Для цього державі та суспільству слід аналізувати досвід інших країн.

У країнах світу, які використовують поворотну міграцію на користь розвитку, накопичено значний досвід з погляду основних підходів до організації та заходів реалізації процесу переселення, адаптації та інтеграції поворотних мігрантів у нових місцях проживання. Найбільш поширеними є:

- надання преференцій в отриманні посвідки на проживання та громадянства (Польща, Ізраїль, Німеччина);
- компенсація вартості проїзду до нового місця проживання (Угорщина);
- надання житла, земельної ділянки або сприяння їх придбання (Ізраїль, Греція, Казахстан);
- система грошових виплат на облаштування новому місці проживання (Ізраїль, Німеччина, Казахстан);
- надання медичної та соціальної допомоги зворотним мігрантам та членам їх сімей (Ізраїль, Німеччина, Греція, Угорщина);
- сприяння переселенцям у працевлаштуванні (Угорщина, Японія, Казахстан);
- сприяння зворотним мігрантам у навчанні мови, здобутті освіти та підвищенні кваліфікації (Угорщина, Польща, Греція) [128, с.230-231].

З метою врегулювання питань, пов'язаних з поворотною міграцією, зарубіжними країнами приймаються спеціальні державні програми.

Так, наприклад, у Грузії з 2015 р. реалізується програма «Реінтеграційна допомога повернутим грузинським мігрантам». Дана програма передбачає:

- виділення коштів з державного бюджету на надання поверненням послуг, пов'язаних з підтримкою мікро бізнес-проектів;
- забезпечення, за потреби, тимчасовим житлом;
- фінансування професійного навчання;

- сприяння оплачуваному стажуванню строком до 3-х місяців;
- надання медичних послуг та юридичних консультацій.

Національна стратегічна програму демографічної безпеки Республіки Молдова (2011-2025 рр.) передбачає реалізацію наступних заходів:

- надання мігрантам інформації про можливості повернення, потреби молдовського ринку праці, доступу до освіти, банківського кредитування тощо;
- реалізацію державних програм у сфері професійної підготовки та розвитку підприємницьких здібностей для працівників-мігрантів, допомоги у відкритті власного бізнесу, залучення коштів мігрантів в інвестиційні проекти;
- впровадження системи визнання отриманої під час роботи за кордоном кваліфікації;
- реалізацію програми з реінтеграції найбільш незахищених категорій.

В Албанії на виконання державної стратегії з повернення мігрантів було вжито наступних заходів:

- створено централізовану базу даних про поверненців,
- розроблено програму професійного навчання для таких осіб, а також організовано курс адаптації до навчального процесу для їх дітей мігрантів,
- впроваджено програму із започаткування власного бізнесу,
- прийнято пакет спеціальних послуг (юридичних, психологічних, медичних) для окремих груп поверненців (жертв торгівлі людьми, неповнолітніх, осіб, які потрапили у скрутну економічну ситуацію, представників ромської меншини тощо).

З метою повернення переміщених осіб протягом 2019-2024 років в Іраку було реалізовано такі заходи:

- в посольствах Іраку відкрито офіси підтримки для емігрантів;
- в інших країнах, де проживає багато іракців, з метою координації та полегшення процесів повернення створено громадські ради;
- з метою полегшення реінтеграції впроваджено безкоштовні курси професійної підготовки відповідно до кваліфікації поверненців.

Крім того, у 2024 році іракським урядом було схвалено додаткові рекомендації у цій сфері щодо:

- збільшення разової фінансової допомоги поверенцям,
- початку реалізації спеціальних програм працевлаштування таких осіб,
- здійснення виплат компенсації за втрачене житло та виділення 2% асигнувань міністерств та губернаторств на побудову малоповерхових будинків для репатріантів [118, с.417-418].

Отже, досвід інших країн демонструє, що основу державної політики повернення емігрантів має складати комплекс фінансово-економічних механізмів та мотиваційних програм.

Український підхід має враховувати всі помилки, допущені зарубіжними країнами у цій сфері. Адже, наприклад, у багатьох європейських країнах мігранти, які здебільшого живуть на соціальну допомогу від держави, стали негативним дестабілізуючим чинником.

Вирішальну роль у регулюванні міграційних процесів в Україні мають становити соціально-економічні фактори.

Зокрема, щодо ефективної репатріації українських мігрантів, необхідно зробити наступне:

- розширити програму «єВідновлення», - шляхом запровадження відшкодування збитків за втрачене майно громадянам та підприємцям;
- розробити державні програми щодо безкоштовної перекваліфікації громадян для отримання ними професій, актуальних на цей час будуть на ринку України;
- розробити механізми державної підтримки (щодо допомоги з пошуком роботи та безкоштовного житла на певний термін) як мігрантів, які планують повернутися. так і ВПО;
- розширити програму «єРобота», спростити умови отримання та розширити можливості цільового призначення грантів на початок власної справи,

- удосконалити систему спрощеного оподаткування для мікробізнесу таким чином, щоб вона стала привабливішою, ніж у країнах ЄС.

- розробити процедури визнання документів про періоди та зміст навчання дітей мігрантів за кордоном, передбачити для них додаткові заняття з української мови, літератури, історії України, спростити умови вступу до вітчизняних ВНЗ,

- розробити заходи для підтримки української освіти (у т.ч., дистанційної) за кордоном.

Поворотна міграція зумовлює також перегляд національного організаційного механізму управління міграційними процесами.

Зокрема, це стосується розширення функцій ДМС України у сфері повернення українських мігрантів на Батьківщину.

Таким чином, проведений аналіз сучасного стану державного регулювання міграційних процесів в Україні дозволив окреслити наступні ключові проблеми у цій сфері:

- відсутність базового Закону України «Про державну міграційну політику»,

- недосконалість законодавства у сфері протидії нелегальній міграції та правового регулювання процесів внутрішньої міграції,

- наявність досить розгалуженої системи суб'єктів управління державною міграційною політикою,

- розпорошеність та дублювання функцій у сфері регулювання міграційних процесів між органами державної влади,

З метою вирішення зазначених проблем запропоновано:

1. вдосконалити нормативну базу у сфері міграції, зокрема:

- усунути недоліки у текстах Концепції державної міграційної політики та Стратегії економічного розвитку та регіональних стратегій розвитку;

- затвердити нову редакцію Плану заходів щодо реалізації Державної міграційної політики України - до 2035 року;

- прийняти Стратегію державної міграційної політики України на подальший період із врахуванням недоліків чинного документа;

- систематизувати національне міграційне законодавство та у подальшому кодифікувати його, - шляхом прийняття Кодексу законів України про міграцію в Україні;

2. розробити оновлену державну міграційну політику з акцентом на захист національної безпеки, для чого:

- вдосконалити державні заходи у сфері міграції;

- розробити проекти угод між органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування щодо врегулювання питань стосовно осіб, що шукають захисту в Україні;

- вдосконалити інформаційне забезпечення упорядкування міграційного простору – на рівні урядових структур та громадських організацій і об'єднань;

- активізувати процес укладення двосторонніх угод про визнання дипломів і професійних кваліфікацій у країнах призначення мігрантів;

- наділити ДМС повноваженнями щодо здійснення контролю за міграцією, зокрема трудовою, міграцією студентів та молодих фахівців тощо;

- посилити координаційні зв'язки у сфері реалізації державної міграційної політики, для чого: створити міжвідомчий орган з питань міграції та діаспори консультативно-дорадчого характеру, визначити в центральних органах виконавчої влади та обласних державних адміністраціях, наділених відповідними повноваженнями, контактних осіб (відповідальні підрозділи) у сфері вирішенні міграційних питань, а також покращити роботу з громадськістю щодо підвищення довіри українських мігрантів до дипломатичних представництв відповідних країн-реципієнтів.

3. розробити національну стратегію протидії нелегальній міграції України;

4. вдосконалити антитерористичне законодавство України;

5. сформувати національну міграційну політику щодо поворотної міграції, - на підставі зарубіжного досвіду, для чого:

- розробити систему відповідних державних програм, спрямованих на поліпшення та спрощення реінтеграції;
- переглянути національний організаційний механізм управління міграційними процесами, зокрема, розширити функціональний потенціал ДМС України у сфері повернення українських мігрантів.

ВИСНОВКИ

Міжнародна міграція – це переміщення осіб незалежно від його форми, мотивів та термінів, з території однієї держави на територію іншої держави, що тягне за собою зміну правового статусу даних осіб, регулювання якого з моменту перетину кордону здійснюється законодавством держави, що приймає, а також принципами міжнародного права. Причини міжнародної міграції утворюють систему чинників економічного, соціального, культурного, політичного, військового, екологічного, техногенного тощо характеру. Наслідки міжнародної міграції можуть носити як позитивний, так і негативний характер.

Становлення інституційно-правового регулювання міжнародних міграційних процесів відбувалося паралельно із соціально-економічним та політичним розвитком суспільства. Сучасна модель правового регулювання міжнародних міграцій була створена після Другої світової війни. Основою даної моделі є створення надійного імміграційного контролю, дотримання прав мігрантів у країнах, що приймають, посилення міждержавного співробітництва у цій сфері.

Сучасне міжнародно-правове регулювання міграційних процесів є переважно договірним правом. Зокрема, це стосується регулювання незаконної (нелегальної) міграції. Норми, викладені у таких договорах, можуть носити як загальний, так і спеціальний характер. Окрему групу нормативних актів у сфері правового регулювання міграційних процесів на регіональному рівні представляють норми, викладені у праві ЄС. За сучасних умов єдиної системи міждержавного регулювання міграційних процесів не вироблено. Кожна держава має власні підходи до вирішення цієї проблеми.

Міжнародна міграція є викликом національній та глобальній безпеці на всіх рівнях – щодо особи, суспільства та держави. На сучасному етапі міжнародна міграція характеризується великою масштабністю з причини загострення та збільшення міжнаціональних конфліктів і супроводжується

такими негативними явищами, як: загострення криміногенної обстановки в країні, що приймає, внаслідок масових порушень мігрантами національного законодавства країни перебування; посилення соціальної напруженості в суспільстві, що приймає; створення дестабілізуючої обстановки у внутрішньополітичних процесах у країні, що приймає; виникнення загроз, пов'язаних з наданням права мігрантам тимчасового чи постійного проживання, а також з поверненням мігрантів.

Міграційні загрози національній безпеці України на сучасному етапі можна розподілити за видами міграції. Так, зовнішня трудова міграція є чинником підвищення цін, інфляції та зменшення доходів українських громадян, відтоку з країни висококваліфікованих працівників, науковців у своїй галузі (т.зв. професійної еліти) та молоді, що є потенційним ризиком соціальних, економічних, культурних, а іноді і політичних збитків та негативно впливає на стан економічної та інтелектуальної національної безпеки, людський і військовий потенціал країни. Нелегальна міграція, яку Законом України «Про основи національної безпеки України» включено до основних реальних та потенційних загроз національній безпеці України, сприяє виникненню таких небезпек, як: торгівлі людьми, трудове рабство, міжнародна злочинність та тероризм, дискредитація України в очах міжнародної спільноти, погіршення криміногенної ситуації в країні, розвиток сепаратизму (чому сприяє діяльність незаконних збройних формувань на тимчасово окупованих територіях України), конфлікти на національному та міжетнічному ґрунті. Вимушена міграція, що посилюється внаслідок початку повномасштабної війни росії проти України, виникає ризик втрати для України демографічного та інтелектуального потенціалу. Внутрішня міграція є потенційною загрозою для безпеки України, починаючи з 2014 року, після анексії росією Криму та переходом рф від етапу гібридної війни до бойових дій на Сході України. Даний вид міграції характеризується виникненням проблем соціального, гуманітарного, побутового, психологічного тощо характеру, пов'язаних з появою нової групи мігрантів – внутрішньо переселених осіб. Основна загроза

від ВПО вбачається у виникненні під їх впливом соціальних та етнокультурних (на ґрунті мови, ідентичності, зовнішньополітичної прихильності тощо) конфліктів, внаслідок яких може виникнути дискримінація, етнічна ворожнеча, ксенофобія щодо таких осіб тощо. Крім того, ВПО є потенційними безповоротним емігрантами до інших країн. Примусова міграція, що розпочалася у 2014-му році та посилилася після лютого 2022 року, сьогодні активно відбувається на тимчасово окупованих територіях. Її наслідками є: порушення прав та інтересів українських громадян, закріплені Конституцією України та національним законодавством; порушення норм міжнародного права у сфері забезпечення прав людини та громадянина (зокрема, йдеться про воєнні злочини та злочини проти людяності, що вчиняються на тимчасово окупованих територіях російською владою); порушення гарантій Української держави щодо захисту законних прав та інтересів громадян України, які перебувають на даних територіях, внаслідок не підконтрольності таких територій Україні та відсутності дипломатичних відносин з російською федерацією.

До завершення війни для національної безпеки України залишатимуться певні внутрішні та зовнішні загрози. До внутрішніх загроз, зокрема, віднесено: неконтрольованість частини кордону на Сході країни, незавершеність облаштування кордонів України за європейськими стандартами; наявність невідконтрольних Україні тимчасово окупованих територій; нелегальна міграція (в межах її значного впливу на криміногенну обстановку, вчинення терористичних актів в країні, фінансування терористичної діяльності, створення дестабілізації в регіонах, у т.ч., шляхом активізації сепаратистських рухів); законодавча неврегульованість питань мобільності населення в сфері трудової міграції. Основною потенційною зовнішньою загрозою є нелегальна міграція.

На підставі аналізу сучасного стану державного регулювання міграційних процесів в Україні визначено наступні ключові проблеми у цій сфері: відсутність базового Закону України «Про державну міграційну політику»,

недосконалість законодавства у сфері протидії нелегальній міграції та правового регулювання процесів внутрішньої міграції, наявність досить розгалуженої системи суб'єктів управління державною міграційною політикою, розпорошеність та дублювання функцій у сфері регулювання міграційних процесів між органами державної влади.

З метою вирішення проблем у сфері державного регулювання міграції в Україні запропоновано, відповідно: *на нормативно-правовому рівні*: 1. вдосконалити нормативну базу у сфері міграції, зокрема: усунути недоліки у текстах Концепції державної міграційної політики та Стратегії економічного розвитку та регіональних стратегій розвитку; затвердити нову редакцію Плану заходів щодо реалізації Державної міграційної політики України - до 2035 року; прийняти Стратегію державної міграційної політики України на подальший період із врахуванням недоліків чинного документа; розробити національну стратегію протидії нелегальній міграції України; вдосконалити антитерористичне законодавство України; систематизувати національне міграційне законодавство та у подальшому кодифікувати його, - шляхом прийняття Кодексу законів України про міграцію в Україні; *на рівні організаційної структури державної міграційної політики*: 1. розробити оновлену державну міграційну політику з акцентом на захист національної безпеки, для чого: вдосконалити державні заходи у сфері міграції; розробити проекти угод між органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування щодо врегулювання питань стосовно осіб, що шукають захисту в Україні; вдосконалити інформаційне забезпечення упорядкування міграційного простору – на рівні урядових структур та громадських організацій і об'єднань; активізувати процес укладення двосторонніх угод про визнання дипломів і професійних кваліфікацій у країнах призначення мігрантів; наділити ДМС повноваженнями щодо здійснення контролю за міграцією, зокрема трудовою, міграцією студентів та молодих фахівців тощо; посилити координаційні зв'язки у сфері реалізації державної міграційної політики, для чого: створити міжвідомчий орган з питань міграції та діаспори

консультативно-дорадчого характеру, визначити в центральних органах виконавчої влади та обласних державних адміністраціях, наділених відповідними повноваженнями, контактних осіб (відповідальні підрозділи) у сфері вирішенні міграційних питань, а також покращити роботу з громадськістю щодо підвищення довіри українських мігрантів до дипломатичних представництв відповідних країн-реципієнтів. 2. сформувавши національну міграційну політику щодо поворотної міграції, - на підставі зарубіжного досвіду, для чого: розробити систему відповідних державних програм, спрямованих на поліпшення та спрощення реінтеграції; переглянути національний організаційний механізм управління міграційними процесами, зокрема, розширити функціональний потенціал ДМС України у сфері повернення українських мігрантів.

Слід зазначити, що ефективність запропонованої реформи буде залежати від завершення війни та її потенційних наслідків. Зокрема, продовження війни може мати наслідком подальшу міграцію українців за кордон, тоді як інтенсивність останньої та її напрями залежатимуть від певних чинників, до яких варто зарахувати: 1) розширення чи скорочення зони бойових дій; 2) прогрес у звільненні решти тимчасово захоплених територій; 3) стабільність місцевої критичної інфраструктури; 4) безпосередні обстріли населених пунктів російськими військами; 5) виникнення кризових ситуацій техногенного чи природного характеру; 6) рівень соціально-економічного відновлення територій, що були звільнені; 7) зміни не лише на ринку праці, а й в економічній структурі певних регіонів української держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 03.10.2024).
2. Декларація Міжнародної організації праці основних принципів та прав у світі праці від 18.06.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_260 (дата звернення: 03.10.2024).
3. Декларація про права людини стосовно осіб, які не є громадянами країни, в якій вони проживають від 18.12.1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_318 (дата звернення: 03.10.2024).
4. Нью-Йоркська декларація щодо біженців та мігрантів від 19.09.2016 р. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/european-migration-network-emn/emn-asylum-and-migration-glossary/glossary/new-york-declaration-refugees-and-migrants_en (дата звернення: 03.10.2024).
5. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 03.10.2024).
6. Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 03.10.2024).
7. Європейська конвенція про правовий статус трудящих мігрантів від 24.11.1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_307 (дата звернення: 03.10.2024).
8. Женевська конвенція про відкрите море від 29.04.1958 р. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/140656__529180 (дата звернення: 03.10.2024).
9. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_154 (дата звернення: 03.10.2024).

10. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 06.10.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207 (дата звернення: 03.10.2024).

11. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 03.10.2024).

12. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання від 13.11.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085 (дата звернення: 03.10.2024).

13. Конвенція про статус біженців від 28.07.1951 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011 (дата звернення: 03.10.2024).

14. Міжнародна конвенція для захисту усіх осіб від насильницьких зникнень від 20.12.2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154 (дата звернення: 03.10.2024).

15. Конвенція ООН з морського права від 16.09.2010 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU82K23R> (дата звернення: 03.10.2024).

16. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789 (дата звернення: 03.10.2024).

17. Конвенція Міжнародної організації праці про зловживання у сфері міграції та забезпечення трудящим-мігрантам рівності можливостей та поводження від 24.06.1975 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_163 (дата звернення: 03.10.2024).

18. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 03.10.2024).

19. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042 (дата звернення: 03.10.2024).

20. Додатковий протокол I до Женевських конвенцій про захист жертв війни від 08.06. 1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199 (дата звернення: 03.10.2024).

21. Протокол про запобігання та припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми та покарання за неї від 15.11.2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791 (дата звернення: 03.10.2024).

22. Протокол проти незаконного вивезення мігрантів по суші, морю та повітрю визначає низку понять, пов'язаних з незаконною міграцією: незаконне ввезення мігрантів, незаконний в'їзд і підроблений документ на в'їзд-виїзд або посвідчення особи від 15.11.2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_790 (дата звернення: 03.10.2024).

23. Глобальний договір щодо біженців від 20.07.2018 р. URL: <chrome-extension://efaidnbnmnibpcjpcglefindmkaj/https://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/38/2018/09/2..pdf> (дата звернення: 03.10.2024).

24. Договір про безпечну, впорядковану і регульовану міграцію від 14.07.2018 р. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/tags-2021/hlobalnyy-dohovir-pro-bezpechnu-vporyadkovanu-ta-vrehulovanu-mihratsiyu> (дата звернення: 03.10.2024).

25. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588 (дата звернення: 03.10.2024).

26. Статут МОП від 01.01.1972 р. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=00XCF99BC0> (дата звернення: 03.10.2024).

27. Статут ООН від 26.06.1945 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU45001U> (дата звернення: 03.10.2024).

28. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03.05.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062 (дата звернення: 03.10.2024).

29. Угода між Україною та Європейським Союзом про внесення змін до Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про спрощення

оформлення віз від 23.07.2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b15 (дата звернення: 03.10.2024).

30. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 03.10.2024).

31. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення: 03.10.2024).

32. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 03.10.2024).

33. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 03.10.2024).

34. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 03.10.2024).

35. Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 08.07.2011 р. №3671-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17> (дата звернення: 03.10.2024).

36. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства надзвичайних ситуацій України, Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, інших центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується через відповідних міністрів» від 16.10.2012 р. № 5459-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5459-17> (дата звернення: 03.10.2024).

37. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо формування державної політики у сфері праці, трудових

відносин, зайнятості населення та трудової міграції» від 05.12.2019 р. № 341-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341-20> (дата звернення: 03.10.2024).

38. Закон України «Про громадянство України» від 18.01.2001 р. №2235-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14> (дата звернення: 03.10.2024).

39. Закон України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» від 20.11.2012 р. № 5492-УІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5492-17> (дата звернення: 03.10.2024).

40. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 р. №1706-УІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18> (дата звернення: 03.10.2024).

41. Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 р. № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1207-18> (дата звернення: 03.10.2024).

42. Закон України «Про зайнятість населення» від 05.07.2012 р. № 5067-УІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17> (дата звернення: 03.10.2024).

43. Закон України «Про закордонних українців» від 04.03.2004 р. № 1582-ІУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1582-15> (дата звернення: 03.10.2024).

44. Закон «Про зовнішню трудову міграцію» від 05.11.2015 р. № 761-УІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-19> (дата звернення: 03.10.2024).

45. Закон України «Про імміграцію» від 07.06.2001 р. № 2491-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2491-14> (дата звернення: 03.10.2024).

46. Закон України «Про Кабінет Міністрів України» від 27.02.2014 р. № 794-УІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/794-18> (дата звернення: 03.10.2024).

47. Закон України «Про місцеві державні адміністрації» від 09.04.1999 р. № 586-XIY. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14> (дата звернення: 03.10.2024).

48. Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. № 2469-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2469-19> (дата звернення: 03.10.2024).

49. Закон України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» від 21.01.1994 р. № 3857-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3857-12> (дата звернення: 03.10.2024).

50. Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22.09.2011 р. №3773-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17> (дата звернення: 03.10.2024).

51. Закон України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання» від 11.12.2003 р. № 1382-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1382-15> (дата звернення: 03.10.2024).

52. Указ Президента України «Про Концепцію державної міграційної політики» від 30.05.2011 р. №622/2011 .URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/622/2011> (дата звернення: 03.10.2024).

53. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» від 14.09.2020 р. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/392/2020> (дата звернення: 03.10.2024).

54. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання реалізації актів законодавства у сфері міграції в умовах воєнного стану» від 21.10. 2022 р. № 1202. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1202-2022-%D0%BF> (дата звернення: 03.10.2024).

55. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Державну міграційну службу України» від 20.08.2014 р. № 360. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360-2014-%D0%BF> (дата звернення: 03.10.2024).

56. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року» від 12.07. 2017

р. №482-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80> (дата звернення: 03.10.2024).

57. Спільний наказ МВС України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, СБУ «Про затвердження Інструкції про примусове повернення і примусове видворення з України іноземців та осіб без громадянства» від 23.04.2012 р. № 353/271/150. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0806-12> (дата звернення: 03.10.2024).

58. Спільний наказ МВС, Мінсоцполітики України та МОН України «Про затвердження Порядку проведення заходів щодо здійснення нагляду та контролю за виконанням законодавства в міграційній сфері центральними органами виконавчої влади» від 04.09.2013 р. № 850/536/1226. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1683-13> (дата звернення: 03.10.2024).

59. Адамсон Ф.В. Перетин кордонів: міжнародна міграція та національна безпека // Міжнародна безпека. 2006. Вип. 31 (1). С. 165–199.

60. Алексеєва Т. І. Еволюція міграційних процесів крізь призму теорії міжнародних відносин // Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2019. Випуск 24, частина 1. С.10-13.

61. Баранецька О.В. Характеристика позитивних і деструктивних впливів міграційних процесів на безпековий простір України та наслідки міграції. URL: <https://www.ukrlogos.in.ua/10.11232-2663-4139.15.11.html> (дата звернення: 03.10.2024).

62. Безуглий П. Г. Чинники та наслідки міграційного руху в Україні // Політичне життя. 2018. №3. С.4-9.

63. Бестужева С.В., Козуб В.О., Горобинська М.В. Україна в процесах міжнародної міграції робочої сили: аналітичне дослідження // Економіка та суспільство. 2023. Випуск 48. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-71>.

64. Белевцева В. В. Правове регулювання міжнародних міграційних процесів // Інформація і право. 2018. № 2 (25). С. 103-109.

65. Бичай Р. Р. Концептуальне осмислення міграційної політики як складової системи національної безпеки держави // Держава і право: Збірник

наукових праць. Юридичні і політичні науки. Київ: Вид-во «Юридична думка», 2023. Вип. 93. С. 233–247.

66. Бичай Р. Р. Державна міграційна політика України в умовах воєнного стану: проблеми реалізації // Сучасні виклики для міграційної політики: правові, освітні та історичні аспекти: матер. наук.-практ. круглого столу, 24 червня 2023 р., м. Суми / ред. колегія: В. М. Завгородня, А. М. Куліш, та ін. Суми: Сумський державний університет, 2023. С. 4–7.

67. Біженці та внутрішньо переміщені особи України на шляхах війни: кроки незламності: монографія / В. І. Подшивалкіна, Н. В. Коваліско та ін.; за ред. М. В. Бірюкової. Харків, 2023. 381 с.

68. Білокопитов В. Нелегальна міграція та її вплив на державну безпеку // Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2024. Випуск 52. С.18-23.

69. Білошицький С. Міжнародна міграція як різновид сучасної зброї: соціокультурний та політичний аспекти // Наукові записки. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса. 2016. № 2 (82). С. 138–156.

70. Блюк Н. В. Деякі питання вимушеної міграції внутрішньо переміщених осіб в Україні // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки». 2022. № 3 (35). С. 264–269.

71. Боднар С. Міграційна політика України та її виклики // Правові виклики сучасності: міжнародна міграція в умовах глобалізації: Матеріали I Міжнар. наук.-практ. онлайн конф. (Чернівці, 23 жовтня 2020 р.) / [редкол.: Н.Д. Гетьманцева (голова), О.В. Кіряк (відпов. секр.) та ін.]. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. 236 с.С.71-74.

72. Бучин М. А., Мархайчук Н. О. Міграція як інструмент гібридної війни російської федерації у XXI столітті // Регіональні студії. 2022. № 31. С. 86–90.

73. Весельська Л.А. Теоретичні аспекти регулювання міжнародної міграції в умовах глобалізації // Держава та регіони. Серія: Державне управління. 2016. №3(55). С.17-22.

74. Весельська Л.А. Поняття міграції та міграційний процес у сучасних наукових концепціях // Вчені записки ТНУ імені В.І.Вернадського. Серія: Державне управління. 2018. Том 29(68). №1. С.8-12.

75. Вишневська А. М., Петренко К. В. Вплив глобалізації на міграційні процеси у світі та Європі // Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут». 2022. № 23. С.34-39.

76. Вплив міграції на соціально-економічну ситуацію в Україні: аналіт. доп. / [В. Потапенко, А. Головка, О. Валевський та ін.]; за ред. В. Потапенка. Київ: НІСД, 2023. 33 с.

77. Голуб В. М. Міграційні процеси як чинники, що впливають на стабільність розвитку держави // Проблеми сучасної поліцейстики: матеріали III наук.-практ. конф.; 11 трав. 2023 р. Вінниця: ХНУВС, 2023. С. 175–178.

78. Дацко О.І. Вплив міжнародної міграції на посилення загроз економічній безпеці держави // Проблеми зовнішньої міграції України та інших пострадянських держав: матеріали засідання круглого столу / Члени редколегії: М.І. Флейчук, У.В. Щурко, Н.І. Черкас, О.Б. Василиця. Львів: Сполом, 2014. С. 25–29.

79. Денисов А.І. Правові засоби забезпечення національної міграційної безпеки України // Інформація і право. 2018. № 2(25). С.110-116.

80. Дерев'янка С. М., Бичай Р. Р. Захист прав внутрішньо переміщених осіб в Україні: політико-правові проблеми // Національний та міжнародний механізм захисту прав людини: постмодерні тенденції розвитку, виклики та шляхи модернізації: зб. матеріалів тез доповідей Всеукраїнської наук.-практ. конф. «Національний та міжнародний механізм захисту прав людини: постмодерні тенденції розвитку, виклики та шляхи модернізації», 26 лютого 2021 р. Київ–Тернопіль: КНУБА, ВГО «Асоціація українських правників», «Бескиди», 2021. С. 136–141.

81. Дракохруст Т. В. Правове забезпечення державної міграційної політики: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2020. 416 с.

82. Затонацька Т.Г., Анісімова О.Ю., Затонацький Д. А. Зміни пріоритетів державної міграційної політики у тренді економічної безпеки країни // Вісник СумДУ. Серія «Економіка». 2021. № 2. С.97-107.

83. Ізбаш К. С., Дерев'янкін С. Л. Сучасний стан нормативно-правового забезпечення міграційної політики України в умовах воєнного стану // Правове забезпечення адміністративної реформи. 2024. №2. С.153-158.

84. Іншин М. Про основні засади державної міграційної політики України // Правові виклики сучасності: міжнародна міграція в умовах глобалізації: Матеріали I Міжнар. наук.-практ. онлайн конф. (Чернівці, 23 жовтня 2020 р.) / [редкол.: Н.Д. Гетьманцева (голова), О.В. Кіріяк (відпов. секр.) та ін.]. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. 236 с. С.61-63.

85. Книш С. Особливості міжнародно-правового механізму у боротьбі з нелегальною міграцією в сучасних умовах // Південноукраїнський правничий часопис. 2018. № 6 С.48-51.

86. Кобець Ю. В., Мадрига Т. Б. Державна міграційна політика України в умовах повномасштабного вторгнення // Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії. 2023. Вип. 48. С. 252–259.

87. Короленко Н. В., Петросян А. А. Міжнародна міграція робочої сили: причини та наслідки // Ефективна економіка. 2021. № 1. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2021_1_40 (дата звернення: 03.10.2024).

88. Красівський Д. О. Державна політика у сфері протидії інтелектуальній еміграції в Україні: сучасний стан та перспективи // Економіка та держава: серія Державне управління. 2019. №1 (9). С. 35–39.

89. Красівський Д. Міграційні процеси в Україні: загроза національній безпеці чи перспектива розвитку регіонів // Наукові записки. 2019. Вип. 3-4 (99-100). С.374-384.

90. Кукшинова О.О., Самойленко А.О. Міжнародно-правовий досвід боротьби з нелегальною міграцією на морському транспорті // Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2021. Серія ПРАВО. Випуск 66. С. 284-287.

91. Курцев О.Ю., Попова Г.Є. Наслідки міжнародної міграції для суспільних відносин // Вісник східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. 2023. № 2 (278). С.61-65.

92. Луценко Ю. В., Тарасюк А. В. Протидія організованій злочинності у міграційній сфері: актуальні проблеми теорії та практики // Актуальні проблеми кримінального права: матеріали XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 18 лист. 2021 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 103–106.

93. Луценко Ю. В., Тарасюк А. В. Протидія незаконній міграції в Україні: окремі проблеми теорії та практики // Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах: зб. тез Міжнарод. наук.-практ. конф. (Львів, 5 лист. 2021 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2021. С. 101–105.

94. Луценко Ю. В., Тарасюк А. В. Запобігання нелегальній міграції: у пошуках оптимальної моделі // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2022. №1(24). С.1-24.

95. Малиновська О.А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії: монографія. Київ: НІСД, 2018. 472 с.

96. Малиновська О. Міграція та безпека: до питання взаємозв'язку та взаємовпливу // Міжнародний науковий вісник. 2021. № 1-2 (23-24). С. 42–52.

97. Малиновська О. Міграція та міграційна політика в Україні: трансформації доби незалежності // Migration & Law. 2021. Vol. 1 (issue 1). С.11-26.

98. Малиновська О.А. Зовнішня міграція громадян України в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів: виклики та шляхи реагування. URL: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/bezviz-6eaa1.pdf> (дата звернення: 03.10.2024).

99. Мануїлова К. В. Інституційна система регулювання міжнародної міграції // Правова держава. 2019. Вип.34. С.125-130.

100. Марусик Т. Міграційні процеси в Україні: історичний аспект // Правові виклики сучасності: міжнародна міграція в умовах глобалізації:

Матеріали I Міжнар. наук.-практ. онлайн конф. (Чернівці, 23 жовтня 2020 р.) / [редкол.: Н.Д. Гетьманцева (голова), О.В. Кіріяк (відпов. секр.) та ін.]. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. 236 с. С.57-61.

101. Міграція та безпека: науково-експертний дискурс. URL: <https://www.hneu.edu.ua/wpcontent/uploads/2020/03/Migratsijni-trendy.pdf> (дата звернення: 03.10.2024).

102. Муц Луай Файсал Система нормативно-правового регулювання міграційних процесів в Україні // Держава та регіони. 2018. №4(64). С.116-122.

103. Павлів-Самойл М. П. Вимушена міграція: міжнародні стандарти внутрішньо переміщених осіб у національному законодавстві // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2019. Вип. 6. № 24. С. 35–40.

104. Пачос Ю. В. Сучасні міграційні процеси в Україні // Сучасні суспільно-політичні процеси у світі та Україні: монографія / авт. колектив: Т. Л. Нагорняк, М. В. Примуш, М. А. Польовий, та ін. Вінниця, 2019. С. 21–38.

105. Пищуліна О., Юрчишин В., Стецюк П., Міщенко М. Вплив міграційних процесів на перебіг повосенного відновлення України, міграційну політику ЄС та країн східного партнерства. Київ, 2023. 265 с.

106. Полковниченко С., Курочка В. «Відплив умів» з України як загроза національній безпеці // Проблеми і перспективи економіки та управління. 2016. № 4(8). С. 16–22.

107. Пріб К. А., Гуткевич С. О. Чинники міжнародних міграційних процесів // Ринок праці та зайнятість населення. 2016. № 2. С. 12–17.

108. Процик І. С, Кара Н. І. Особливості процесів міграції населення України // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку. 2022. № 1 (7). С.231-240.

109. Пуригіна О., Сардак С. Міжнародна міграція. Київ: ВЦ «Академія», 2007. 312 с.

110. Ратушний С.М. Міжнародне міграційне право: історико-правові аспекти становлення // Наукові записки. Серія: право. 2022. Випуск 13. С.166-171.

111. Рендюк Т. Вимушена міграція в надзвичайних умовах російсько-української війни та її негативні наслідки для генофонду України // Народна творчість та етнологія. 2022. №3 (395). С. 5–14.

112. Ровенчак О. Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять // Політичний менеджмент. 2006. № 2. С. 127 – 139.

113. Ровенчак О.А. Міжнародна міграція крізь призму її причин та наслідків // Вісник Львівського університету. Сер. Соціологічна. 2009. Вип. 3. С. 125–142.

114. Ровенчак О., Яворський М., Міжнародна міграція як виклик безпеці: особистісний, національний та глобальний виміри // Політичний менеджмент. 2013. № 1–2. С.212-226.

115. Романюк М.Д. Міграційні загрози національній безпеці України: сучасні виклики, проблеми подолання // Демографія та соціальна економіка. 2015. № 3 (25). С.99-111.

116. Стародубов О. Міграційна криза – масштаб, економічні наслідки і шляхи подолання. 2022. URL: <http://surl.li/hoxow> (дата звернення: 03.10.2024).

117. Стеблянко А.В., Хозлу І. К. Воєнні конфлікти як чинник хвилі міграції в сучасному світі // Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика 2023. № 3–4(7–8). С.44-48.

118. Стрельников А. В., Даниленко-Негара Ю. С. Нормативне забезпечення міграційної політики в Україні в умовах дії правового режиму воєнного стану // Право і суспільство. 2024. № 1. Т. 2. С. 413–420.

119. Супруновський А. І. Міжнародно-правове регулювання міграційних процесів // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2022. № 2. С.107-111.

120. Терлецький Є.В. Сучасні проблеми нелегальної міграції у світлі протидії злочинності // Юридичний науковий електронний журнал. 2023. №12. С.347-350.

121. Ткачук Ю. В., Малишенко Л. О. Основні тенденції трудової міграції в контексті сучасних міжнародних міграційних процесів // Науковий журнал «Політікус». 2019. Випуск 5. С.70-74.

122. Українська міграція в умовах глобальних і національних викликів XXI століття: наукове видання / наук. ред. У. Я. Садова. Львів, 2019. 110 с.

123. Федоренко О.М. Сутність і сучасні тенденції міжнародної трудової міграції // Науковий вісник УМО. Серія: Економіка та управління. 2016. Вип. 2. С. 1–12.

124. Чайковський Ю. В. Міграційна політика держави під впливом сучасних конфліктів // Конгрес міжнародного та європейського права: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 19 квіт. 2019 р.) / МОН України, Нац ун-т «Одес. юрид. акад.» Одеса : Фенікс, 2019. С. 64-67.

125. Чайковський Ю. В. Вплив сучасних конфліктів на зміну міграційної політики сусідніх держав: міжнародно-правові аспекти // Актуальні проблеми політики. 2018. Вип. 62. С. 81–94.

126. Чайковський Ю. В. Міжнародна міграція і внутрішня безпека держави // Правова держава. 2019. Вип.33. С.173-178.

127. Черненко Н.І. Економічний та демографічний вплив трудової міграції на потенціал країни // Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка. 2021. № 10. С. 109–116.

128. Черненко Н.І. Міграційні процеси в умовах війни: шляхи розв'язання проблем // Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка. 2023. Випуск 16. С.229-235.

129. Шкурат М., Павлоцька К. Аналіз стану процесу міграції українського населення в розрізі внутрішньодержавного та міжнародного рівнів // Галицький економічний вісник. Тернопіль: ТНТУ, 2021. № 5(72). С. 110–118.

130. Шуляк А. Тенденції міграційних процесів як чинника підвищення конфліктогенності // Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. Розділ IV. Політичні інститути та процеси. 2021. №1 (9). С.333-344.

131. Яворський М. Міграція та політика національної безпеки в Україні: тенденції розвитку // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. 2013. Випуск 25. С.96-100.

132. Ядловська О. Особливості міграційної хвилі українців-евакуантів у 2022 р. через військову агресію російської федерації // Науковий вісник ДДУВС. 2022. Спеціальний випуск. № 2. С. 188–203.

133. Ярошенко О. І. Окремі аспекти правового регулювання міграційних процесів і протидії нелегальній міграції // Прикарпатський юридичний вісник. 2018. Випуск 4(25) том 1. С.96-99.

134. Ястремська Н.М., Топчій Г. С., Матвійчук М. А. Особливості правового регулювання міжнародних міграційних процесів та практика їх впровадження в Україні // Юридичний бюлетень. 2022. Випуск 26. С.32-38.